

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ПАСЕЧНИК Катерина Олександрівна
(студентка групи ФБСМ-9)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки

д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

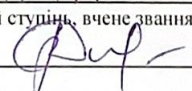
Науковий керівник

к.е.н. доц. С.М. Дячек
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент

к.е.н., доц. Довгалюк В.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Пасечник К.О. Податкова безпека України та напрями її підвищення.

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2024.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення рівня податкової безпеки держави.

Узагальнено наукові підходи до визначення сутності податкової безпеки, визначено її роль та місце в системі економічної безпеки держави. Проведено аналіз та систематизацію ризиків та загроз податкової безпеки держави. Виділено складові елементи податкової безпеки держави. Здійснено критичний аналіз методик оцінки рівня податкової безпеки держави. Оцінено стан податкової безпеки України в 2019-2023 рр. Окреслено напрями посилення податкової безпеки України.

Ключові слова: податки, податкова система, податкова безпека, ризик, загроза податкової безпеки, індикатор, податкове навантаження.

ANNOTATION

Pasechnyk K.O. Tax security of Ukraine and directions of its improvement.

Qualification work submitted for the degree of "Master" in the field of knowledge 07 "Management and Administration" specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market". - State University "Zhytomyr Polytechnic", Zhytomyr, 2024.

The study is devoted to the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for increasing the level of tax security of the state.

The scientific approaches to determining the essence of tax security are generalized, its role and place in the system of economic security of the state are determined. The analysis and systematization of risks and threats to tax security of the state are carried out. The constituent elements of tax security of the state are highlighted. A critical analysis of the methods for assessing the level of tax security of the state is carried out. The state of tax security of Ukraine in 2019-2023 is assessed. The directions for strengthening tax security of Ukraine are outlined.

Keywords: taxes, tax system, tax security, risk, threat to tax security, indicator, tax burden.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	8
1.1. Поняття податкової безпеки, її роль та місце в системі економічної безпеки держави.....	8
1.2. Ризики та загрози податкової безпеки держави.....	18
1.3. Складові елементи податкової безпеки держави	29
Висновки до 1-го розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ І НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ.....	40
2.1. Методики оцінки рівня податкової безпеки держави: критичний аналіз.....	40
2.2. Оцінка стану податкової безпеки України.....	51
2.3. Напрями посилення податкової безпеки України.....	75
Висновки до 2-го розділу.....	88
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. Податкова безпека є важливою складовою фінансової стабільності держави, забезпечуючи надходження до бюджету, що є необхідними для фінансування соціальних, економічних і оборонних програм. В умовах постійних економічних та політичних криз, таких як війна, фінансові потрясіння та глобальні економічні зміни, податкова безпека стає одним з основних інструментів для підтримки стабільності та розвитку держави.

Одним з найбільших викликів, з якими стикається Україна, є високий рівень тіньової економіки, ухилення від податків та неефективне податкове адміністрування, що суттєво знижує доходи державного бюджету і ставить під загрозу фінансову безпеку країни. Зважаючи на ці проблеми, важливо розробити дієві стратегії для посилення податкової дисципліни, оптимізації податкового навантаження та вдосконалення податкової політики, що забезпечить стабільніші та прогнозовані надходження до бюджету.

Крім того, економічні труднощі, зокрема зниження частки податкових надходжень у структурі державного бюджету та зростання залежності від неподаткових доходів, вимагають глибокого аналізу та реформи податкової системи. Оцінка податкової безпеки дозволяє виявити слабкі місця в існуючій системі оподаткування, сприяє визначенню пріоритетів у розвитку фіскальної політики та забезпеченні фінансової стабільності країни.

Таким чином, дослідження податкової безпеки України є надзвичайно актуальним для розробки рекомендацій щодо поліпшення податкового адміністрування, підвищення рівня збору податків, а також для забезпечення економічного розвитку та фінансової стабільності держави в умовах сучасних викликів.

Питання податкової безпеки України стали предметом численних наукових досліджень, що охоплюють різні аспекти податкового контролю, бюджетних ризиків, фінансової стабільності, а також податкової політики в умовах соціально-економічних трансформацій. Так, у роботі О.В. Акіншиної та Л.І. Третякової увага зосереджується на етапах, методах та інструментах податкового планування

на рівні підприємств, що є важливим елементом для забезпечення фінансової безпеки держави через підтримання податкової дисципліни.

Андрющенко І.Є. та Шаповал С.С. досліджують податковий контроль як ключовий елемент протидії ухиленню від оподаткування, який підвищує ефективність державних заходів щодо забезпечення податкової безпеки країни. У свою чергу, Булгакова С. та Микитюк І. аналізують управління бюджетними ризиками, яке сприяє стабільності фінансової системи в умовах підвищених ризиків та невизначеності, що є невід'ємною частиною податкової безпеки.

Інший важливий аспект податкової безпеки розглянуто в дослідженні А.С. Галабурди, де висвітлено специфіку податкової політики України в умовах воєнного стану, що актуалізує питання адаптації податкових механізмів до кризових ситуацій та забезпечення фінансової стійкості.

Науковці також досліджують податкову безпеку держави як складову фінансової безпеки. Наприклад, Гапонюк О.І. розглядає шляхи забезпечення фінансової безпеки через ефективне регулювання фіскальної системи, тоді як Гетманець О.П. аналізує правові аспекти регулювання фінансової безпеки як важливого об'єкта державної політики.

Важливою темою є стабільність податкового законодавства, що має значний вплив на податкову безпеку. Це питання розглядає Д. Гетманцев, акцентуючи на необхідності стабільності в законодавчій сфері під час введення податкових пільг, особливо у воєнний період. Голіков С.С. досліджує специфічні проблеми забезпечення податкової безпеки, зокрема, пов'язані з тіньовою економікою та ухиленням від оподаткування, що суттєво загрожує стабільності бюджетної системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення рівня податкової безпеки держави.

Для досягнення мети дослідження важливим є вирішення наступних завдань:

- дослідити поняття податкової безпеки, її роль та місце в системі економічної безпеки держави;

- провести аналіз та систематизацію ризиків та загроз податкової безпеки держави;

- виділити складові елементи податкової безпеки держави;
- розглянути методики оцінки рівня податкової безпеки держави;
- оцінити сучасний стан податкової безпеки України;
- окреслити напрями посилення податкової безпеки України.

Об'єктом дослідження є податкова безпека України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів податкової безпеки держави.

Методи дослідження. У роботі використовуються загальнонаукові методи аналізу (для розгляду різних підходів до визначення податкової безпеки та виділення її основних характеристик), синтезу (для формування цілісного уявлення про податкову безпеку як елемент економічної безпеки держави), узагальнення (для виявлення загальних тенденцій, закономірностей і підходів до оцінки та забезпечення податкової безпеки), порівняльний метод (для аналізу різних підходів до оцінки податкової безпеки та порівняння стану податкової безпеки України з іншими країнами або попередніми періодами), історично-логічний підхід (для аналізу еволюції теоретичних уявлень про податкову безпеку та розвитку методів її забезпечення) та інші (методи статистичного аналізу для оцінки податкової безпеки України за 2020-2024 роки).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали конференцій та семінарів, присвячених питанням податкової безпеки держави, нормативно-правові документи, що регламентують економічну безпеку держави, статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, ресурсу OpenBudget.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці комплексу практичних рекомендацій щодо забезпечення податкової безпеки держави.

Наукову новизну засвідчують конкретні наукові результати:

- визначено прогалини в існуючих методиках оцінки податкової безпеки, зокрема акцент на кількісних фінансових показниках без урахування ефективності

податкового адміністрування, стабільності податкового законодавства, впливу соціально-економічних факторів, макроекономічних умов та викликів цифровізації;

- обґрунтовано необхідність використання багатфакторного підходу до оцінки податкової безпеки, який включає інтеграцію кількісних та якісних індикаторів для більш комплексного аналізу;

- розроблено комбіновану методику оцінки податкової безпеки України, що враховує питому вагу податкових і неподаткових надходжень до бюджету, динаміку їх змін, частку податкових та неподаткових надходжень у ВВП, а також коефіцієнт податкового навантаження;

- запропоновано напрями посилення податкової безпеки України, зокрема через удосконалення податкового адміністрування, стабілізацію податкового законодавства, адаптацію до цифровізації та врахування впливу макроекономічних і соціально-економічних факторів.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть знайти практичне застосування в наукових установах і закладах вищої освіти, зокрема при викладанні таких курсів, як «Податковий менеджмент» та «Податкова система».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку на V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (м. Житомир, 06-07 листопада 2024 року).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний матеріал роботи викладено на 102 сторінках друкованого тексту, який включає 2 таблиці та 13 рисунків. Список використаних літературних джерел нараховує 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття податкової безпеки, її роль та місце в системі економічної безпеки держави

Податкова безпека держави є важливим компонентом її економічної безпеки, який забезпечує стабільність державних фінансів, мінімізує податкові ризики та забезпечує контроль над фінансовими ресурсами, що циркулюють у національній економіці. Під податковою безпекою держави розуміється стан захищеності національної податкової системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, що можуть впливати на формування, розподіл та використання бюджетних надходжень [18].

Податкова безпека є комплексним поняттям, яке охоплює сукупність заходів та інституційних механізмів, що спрямовані на забезпечення стабільності та передбачуваності податкових надходжень, а також запобігання ухиленню від оподаткування, мінімізації ризиків тіньової економіки та недопущенню нелегальних схем податкової оптимізації [51]. Її завданням є створення умов для ефективного збору податків з одночасним стимулюванням економічного зростання та сприянням розвитку бізнесу. Високий рівень податкової безпеки дозволяє державі ефективно протидіяти фінансово-економічним загрозам, зокрема уникненню оподаткування, нелегальному відтоку капіталу та схемам мінімізації податкових зобов'язань. Це досягається через забезпечення прозорості та ефективності податкового адміністрування, постійне вдосконалення податкового законодавства, яке повинне бути збалансованим, сприятливим для бізнесу та громадян.

Податкова безпека є одним з структурних елементів фінансової безпеки, яка визначається як стан економіки та фінансових інститутів, при якому забезпечується високий рівень стабільності в суспільстві, розвиток економіки, формування умов для підтримки єдності та цілісності фінансової системи.

Фінансова безпека є одним з основних структурних елементів економічної безпеки. Таким чином, ієрархічну структуру економічної та податкової безпеки можна представити у вигляді трирівневої системи, де кожен рівень є складовою частиною попереднього [31] (рис. 1.1).

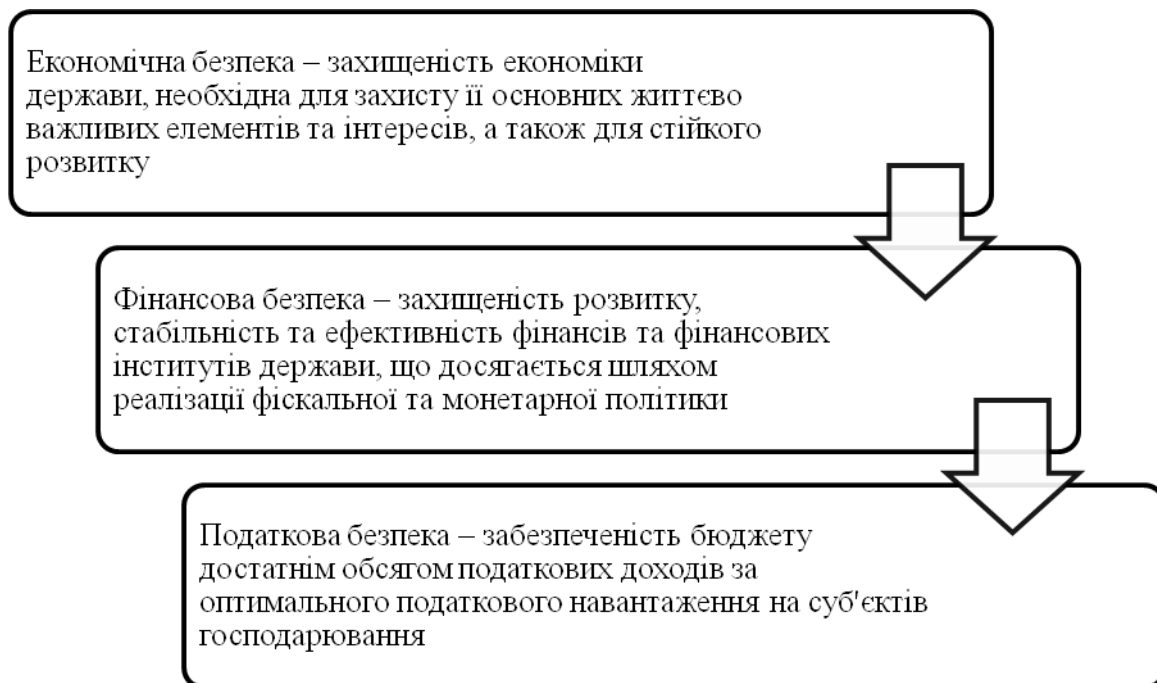

Рис. 1.1. Ієрархічна структура економічної та податкової безпеки

Деякі вчені стверджують, що податкова безпека є станом податкової сфери, для якого характерні захищеність інтересів суб'єктів господарювання, економічна незалежність податкової системи, стабільність законодавства, здатність системи до самовдосконалення та саморозвитку, можливість не тільки виявлення, а також запобігання загроз системі оподаткування на ранніх етапах та здатність системи оподаткування виконувати всі функції податків [57].

Податкову безпеку визначають як підсистему національної безпеки держави, тобто стан, коли забезпечується захист та раціональний розвиток всієї податкової системи, податкові інструменти захищають національні інтереси держави, підтримують соціальну та економічну стабільність суспільства, генерують необхідні фінансові ресурси для органів влади з метою виконання покладених на них функцій та забезпечують захист від потенційних загроз податковій системі [19].

Нормативним актом, що регулює аналіз стану економічної та фінансової безпеки України, є Наказ Мінекономрозвитку від 29 жовтня 2013 року № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [39]. У цьому документі економічна безпека визначається як стан національної економіки, що забезпечує стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, високий рівень конкурентоспроможності на світовому ринку та здатність до стабільного й гармонійного зростання. Дослідження літературних джерел показує, що в наукових роботах немає єдиного трактування терміна «економічна безпека». Вона розглядається як здатність економіки до сталого розвитку, сукупність заходів для протидії загрозам та загальний стан системи економічної захищеності.

До ключових елементів економічної безпеки належать виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпеки [40]. Всі ці складові взаємопов'язані; зокрема, інвестиційно-інноваційна безпека відображає ефективність інвестиційного процесу, його можливості та ризики для подальшого розвитку. Податкова система є одним із основних факторів, що впливає на формування сприятливого інвестиційного клімату як для вітчизняних, так і для зарубіжних інвесторів.

Інвестори зазвичай приймають рішення про вкладення коштів, зважаючи на цілу низку показників, які характеризують рівень ризику та очікуваний дохід, при цьому податкова система відіграє вирішальну роль у виборі об'єкта інвестування. Тому, хоча податкову безпеку часто розглядають як частину фінансової безпеки, вона тісно пов'язана з інвестиційно-інноваційною безпекою [29].

Важливість податкової безпеки для функціонування економіки та формування економічної безпеки свідчить про її значення, що виходить за межі фінансової безпеки, що вимагає розгляду податкової безпеки як інтегрованої підсистеми економічної безпеки, яка забезпечує стабільність усіх її складових.

Фінансова безпека — це стан фінансової системи країни, за якого створюються належні умови для сталого соціально-економічного розвитку,

забезпечується стійкість до фінансових шоків і підтримується єдність фінансової системи. До основних компонентів фінансової безпеки належать банківська безпека, безпека небанківського сектору, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна безпеки [8].

У методичних рекомендаціях податкова безпека не виділена як частина фінансової безпеки держави. Відсутність законодавчого визначення податкової безпеки ускладнює обґрунтування критеріїв для її відокремлення від інших видів безпеки, а також розробку заходів для її забезпечення та стратегічного управління у цій сфері.

Податкова безпека - це стан податкової системи країни, що характеризується захистом інтересів суб'єктів податкових відносин, стійкістю та економічною незалежністю, стабільністю податкового законодавства, здатністю податкової системи до розвитку та вдосконалення [3]. Вона включає можливість своєчасного виявлення й запобігання потенційним загрозам у податковій сфері та здатність податкової системи виконувати всі основні функції податків - фіскальну, регулюючу та соціальну - з метою максимально узгодити інтереси держави та платників податків [46].

Податкова безпека як об'єкт наукових досліджень є багатогранним поняттям, що має різні підходи до трактування залежно від конкретного контексту економічної безпеки. В українській науковій літературі питання податкової безпеки досліджувалося в аспектах її ролі у формуванні фінансової безпеки держави, взаємозв'язку з інвестиційним кліматом, а також як фактору, що визначає стійкість національної економіки перед внутрішніми та зовнішніми загрозами.

На думку Федосова В.М., податкова безпека є одним із ключових компонентів фінансової безпеки держави, яка забезпечує належний рівень стабільності державних фінансів через ефективну податкову політику. Він визначає податкову безпеку як стан податкової системи, що дозволяє державі контролювати збір податків та зменшувати ризики ухилення від оподаткування,

тим самим забезпечуючи економічну стабільність і сприяючи економічному зростанню [45].

Інший погляд на поняття податкової безпеки пропонує Ковальчук Т. Г., яка вважає податкову безпеку важливим інструментом для регулювання ринкової економіки та посилення економічної стабільності. Вона трактує податкову безпеку як здатність податкової системи адаптуватися до змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, забезпечуючи при цьому захищеність національних інтересів і стимулювання економічного розвитку [26].

За словами Калетніка Г. М., податкова безпека держави - це такий стан податкової системи, що сприяє стійкому розвитку економіки через зменшення податкового тиску на бізнес та захист інтересів платників податків. Він зазначає, що податкова безпека включає як фіскальну, так і регулюючу функції податків, що дозволяють балансувати між економічним зростанням та забезпеченням стабільних бюджетних надходжень [20].

Дослідження Кириленка І. Г. висвітлює податкову безпеку як інтегральний показник стабільності фінансової системи, що формується під впливом ефективності податкової політики, рівня податкових надходжень та їх достатності для виконання функцій держави. Він акцентує на важливості податкової безпеки в контексті забезпечення надійного фінансування державних витрат, особливо у кризові періоди, що дозволяє державі протистояти економічним шокам і підтримувати макроекономічну стабільність [22].

Проаналізувавши підходи різних науковців щодо визначення поняття податкової безпеки, проведемо їх критичний аналіз. Деякі автори, зокрема Федосов В.М., трактують податкову безпеку як одне з основних джерел фінансової стабільності держави. Він підкреслює, що податкова система повинна забезпечувати не лише ефективний збір податків, але й сприяти розвитку економіки через зниження податкових ризиків [45]. Водночас Ковальчук Т.Г. розглядає податкову безпеку як інструмент адаптації податкової системи до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, акцентуючи на необхідності захисту національних інтересів і стимулювання економічного розвитку [26]. Обидва

підходи мають спільну мету забезпечення стабільності національних фінансів, але різняться в акцентах: Федосов більше орієнтований на стабільність через контроль за податковими надходженнями, тоді як Ковальчук зосереджується на гнучкості та адаптивності системи.

В іншому контексті, Калетнік Г.М. вважає, що податкова безпека сприяє розвитку економіки через зменшення податкового тиску на бізнес та захист інтересів платників податків [20]. Його підхід підкреслює важливість балансування між фіскальними завданнями держави і забезпеченням стабільності для економічних суб'єктів, тоді як Кириленко І.Г. акцентує увагу на важливості податкової безпеки як інструменту макроекономічної стабільності, зокрема в періоди економічних криз, коли ефективність податкової системи є критичною для забезпечення фінансування державних витрат [22].

Різні наукові підходи до податкової безпеки також відображають різні концептуальні орієнтації на її роль в економічному розвитку. З одного боку, її трактують як стабілізатор економічних процесів через ефективне адміністрування податків, з іншого – як гнучкий механізм, що дозволяє швидко реагувати на зміни економічної ситуації, зокрема в умовах зовнішніх економічних потрясінь.

Податкова безпека є комплексним поняттям, яке охоплює сукупність заходів та інституційних механізмів, що спрямовані на забезпечення стабільності та передбачуваності податкових надходжень, а також запобігання ухиленню від оподаткування, мінімізації ризиків тіньової економіки та недопущенню нелегальних схем податкової оптимізації [51]. Водночас, на думку деяких дослідників, таке розуміння податкової безпеки є дуже вузьким, оскільки воно не включає важливу роль податкової системи в забезпеченні соціальної справедливості та розвитку інвестиційного клімату. Як зазначає Ковальчук Т.Г., податкова безпека має також включати стимулювання інвестиційного потоку та адаптацію податкової системи до вимог зовнішніх економічних факторів, що забезпечує зростання національної економіки в довгостроковій перспективі [26].

Водночас, Кириленко І.Г. вважає, що податкова безпека має бути інтегрована з іншими складовими економічної безпеки, такими як фінансова і інвестиційна

безпека, оскільки стабільна податкова система є важливим чинником підтримки фінансової стабільності країни, особливо в умовах глобалізаційних процесів та економічних криз [22]. Це перекликається з думкою Федосова, який підкреслює роль податкової безпеки як основного елемента стабільності державних фінансів, але при цьому він більше акцентує увагу на внутрішніх ризиках, таких як ухилення від оподаткування та тіньова економіка [45].

Принципова різниця в підходах до трактування податкової безпеки полягає в акцентуванні уваги на різних аспектах її функціонування та зв'язку з іншими складовими економічної безпеки, а також на різних підходах до інтерпретації ролі податкової системи в забезпеченні загальної економічної стабільності.

Підхід Федосова В.М. зосереджений на податковій безпеці як ключовому компоненті фінансової безпеки, акцентуючи на стабільності державних фінансів через ефективну податкову політику. Його трактування підкреслює важливість контролю над податковими надходженнями та зменшення ризиків ухилення від оподаткування, що забезпечує економічну стабільність і зростання. Цей підхід передбачає, що податкова безпека гарантує не тільки стабільність, але й економічний розвиток через ефективне адміністрування податків та мінімізацію податкових ризиків.

Підхід Ковальчук Т.Г. зосереджений на здатності податкової системи адаптуватися до змін економічного середовища, що дозволяє забезпечити захищеність національних інтересів і сприяти економічному розвитку. У її трактуванні податкова безпека виступає не тільки як засіб забезпечення стабільності, але й як гнучка система, що може реагувати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього економічного середовища. Ковальчук підкреслює важливість адаптивності та розвитку податкової системи, що дозволяє стимулювати економічне зростання навіть в умовах змінюваних зовнішніх факторів.

Підхід Калетніка Г.М. акцентує увагу на балансі між фіскальною та регулюючою функцією податків. Його трактування податкової безпеки робить акцент на зменшенні податкового тиску на бізнес і захисті інтересів платників

податків. У цьому контексті податкова безпека забезпечує стійкість економіки через сприяння розвитку бізнесу і підтримку стабільних бюджетних надходжень, що в свою чергу позитивно впливає на економічну стабільність.

Підхід Кириленка І.Г. висвітлює податкову безпеку як важливий показник стабільності фінансової системи. Він зосереджується на необхідності належного фінансування державних витрат, особливо в кризові періоди. Важливість цього підходу полягає в тому, що податкова безпека має безпосередній зв'язок з макроекономічною стабільністю та здатністю держави протистояти економічним шокам.

Отже, принципова різниця між підходами полягає в тому, що кожен автор акцентує увагу на різних аспектах податкової безпеки: стабільність і розвиток через ефективне адміністрування, адаптивність податкової системи до змін, баланс між фіскальною та регулюючою функцією, а також взаємозв'язок з макроекономічною стабільністю і фінансуванням державних витрат. Усі ці трактування доповнюють одне одного, формуючи більш широкую картину податкової безпеки як складового елементу загальної економічної стабільності.

В нашому дослідженні ми схиляємось до трактування податкової безпеки держави в розумінні Калетніка Г.М. та Кириленка І.Г. Калетнік Г. М. трактує податкову безпеку як стан податкової системи, який сприяє стійкому розвитку економіки шляхом зменшення податкового тиску на бізнес і захисту інтересів платників податків. Це трактування включає важливі аспекти, такі як фіскальна та регулююча функції податків. Важливою є також ідея про баланс між економічним зростанням та стабільністю бюджетних надходжень, що є основою для досягнення стійкості податкової системи та підтримки стабільного економічного розвитку.

Згідно з дослідженням Кириленка І. Г., податкова безпека розглядається як інтегральний показник стабільності фінансової системи. У цьому контексті податкова безпека формується під впливом ефективності податкової політики, рівня податкових надходжень та їх достатності для виконання державних функцій. Кириленко підкреслює важливість податкової безпеки для забезпечення

надійного фінансування державних витрат, особливо у кризові періоди. Вона дозволяє державі підтримувати макроекономічну стабільність, протистояти економічним шокам та забезпечувати виконання соціальних зобов'язань, що є особливо важливим у умовах нестабільних економічних ситуацій.

Державна податкова безпека може бути визначена як такий стан податкової системи, який характеризується стабільністю та ефективністю, здатністю захистити національні економічні інтереси та протистояти загрозам. Податкова безпека держави може розглядатись крізь призму ефективності податкової політики держави, яка поєднує податкові інтереси як держави, так і громадян. З фіскальної точки зору, проблема податкової безпеки може бути зведена до забезпечення державою певного обсягу надходжень від податків, оптимального для виконання її функцій [42].

Податкова безпека може бути забезпечена при такому стані в економіці, при якому збігаються інтереси держави та платників податків шляхом економічно обґрунтованих кількості та величини податків, чіткості та прозорості їх стягнення на основі ефективного і прозорого податкового законодавства та принципу справедливості.

Таким чином, податкову безпеку можна визначити як стійкість системи оподаткування, яка забезпечує її розвиток, створення надійних умов та гарантій успішного виконання завдань зі збору податків та інших платежів до бюджетів всіх рівнів, стримування загроз, здатних дестабілізувати податкову систему, а також створення сприятливого клімату при взаємодії з платниками податків.

Податкова безпека реалізується у системі її критеріїв та показників. Критерієм системи податкової безпеки є стабільність та максимум можливих податкових надходжень до бюджету держави. Економічний аспект податкової безпеки полягає в ступені наповненості бюджетів різних рівнів фінансовими ресурсами, на які впливає ряд факторів: рівень розвитку економіки, приріст валового внутрішнього продукту, рівень інфляції, податкове навантаження на суб'єктів економіки. З цього приводу у фінансовій теорії досліджується економічна ефективність як податків, так і всієї системи оподаткування держави,

що визначає рівень ефективності податкової безпеки. Для більшого розуміння даного аспекту необхідно розібратися що означає ефективність податків, як визначається його рівень.

Теоретично, система оподаткування не повинна заважати людям розподіляти свої час та свої ресурси так, щоб це приносило їм максимальну вигоду. Податки, що задовольняють цю умову, називають нейтральними податками тобто податками, які не підривають структуру споживчих витрат, виробництво на підприємствах, не спонукають індивідів та фірми до ухилення від сплати податків не створюють зайвого податкового тягаря.

Ефективність податків може бути розрахована шляхом співвідношення витрат та результатів. Результатами можна вважати обсяг зібраних податків державою до бюджету, витратами - ресурси на сплату цих податків. З іншого боку, якщо платники податків сплачують велику суму податків, то це може провокувати зменшення активності у підприємців або перехід бізнесу в тіньовий сектор, що надалі призведе до зменшення податкових надходжень до бюджету [36].

Правовий аспект полягає у процесі контролю за податковою системою, створенні умов для справедливого оподаткування економічних суб'єктів та декларації цих умов у законах.

Соціальний аспект податкової безпеки полягає в ступені захищеності інтересів всіх суб'єктів господарювання - держави, підприємницьких структур та населення шляхом справедливого оподаткування, податкових преференцій, сплати податків та розподілу податкових надходжень між суб'єктами фінансової системи. Повинна бути сформовано так звана «податкова культура» та норми дисципліни, які забезпечать необхідний рівень податкової безпеки [23].

Соціальна спрямованість податків повинна виявлятися у співвідношенні прямого та непрямого оподаткування. При чому, пряме оподаткування повинно переважати, що знизить навантаження на самих споживачів, а у випадку ефективних ставок податків ще й активізує виробництво в економіці. Крім того,

зібрані податки повинні ефективно реалізовуватися для вирішення соціально-економічних завдань для задоволення інтересів як держави, так і населення.

Таким чином, тільки завдяки стабільному розвитку економіки, суспільства та раціональному використанню бюджетних коштів можна досягти необхідного рівня податкової безпеки, який задовольнить інтереси всіх економічних суб'єктів. Однак усе це можливо тільки при функціонуванні ефективної, дієвої та раціональної податкової системи.

1.2. Ризики та загрози податкової безпеки держави

Податкова безпека є важливим елементом системи забезпечення економічної безпеки держави. Дослідження теоретичних та методологічних засад податкової безпеки, в більшості випадків, здійснюється через оцінку податкових ризиків, захист економічних інтересів, податкову оптимізацію в процесі впровадження податкового менеджменту на всіх рівнях.

У сучасних умовах критеріями забезпечення податкової безпеки держави прийнято вважати [27]: нормативи розподілу податкових ресурсів між бюджетами різних рівнів; величину податкового навантаження на економіку країни, регіон, платника податків; рівень витрат держави на адміністрування податків та зборів; мінімізацію податкових ризиків та загроз (внутрішніх та зовнішніх); наявність податкових стимулів розвитку підприємництва, залучення інвестицій та інноваційний розвиток; гармонізацію податково-митного режиму з іншими країнами тощо.

На думку Василечко Н.В. та Васильців Т.Г. вищий ступінь деструктивного впливу на систему фінансової безпеки чинить загроза, під якою розуміється сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, які створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у фінансовій сфері, здатні частково або цілком порушити стан рівноваги системи фінансової безпеки, ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів,

спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень. При цьому, сутнісними характеристиками загрози є, по-перше, дестабілізуючий вплив, який перешкоджає розвитку фінансової системи, деструктивні наслідки якого можуть призвести до незворотних втрат, її стагнації або знищення, по-друге, невизначеність зовнішнього середовища, яка характеризується низьким рівнем керованості, контрольованості та прогнозованості розвитку в просторо-часовому вимірі, по-третє, сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які посилюють необхідність вдосконалення параметрів функціонування фінансової системи, її адаптації до навколишнього середовища та формування превентивних механізмів захисту. Зауважимо, що в умовах ризику ступінь деструктивного впливу на фінансову безпеку держави є гіпотетичним і має більше потенційний характер, у той час як загроза є об'єктивно реальною, але не фатальною можливістю нанесення шкоди державі. Водночас трансформація загрози в небезпеку ускладнює саморегуляцію системи фінансової безпеки, посилює її нестійкість та слабкості, а також спричиняє вихід індикаторів розвитку грошово-кредитної сфери за межі нормативних або граничних значень[5].

Основне завдання держави полягає у виявленні загроз, вимірювання рівня їх небезпеки, реалізації адекватних заходів щодо запобігання та усунення, а також негативних наслідків їх впливу. Основними етапами мінімізації загроз і забезпечення фінансової безпеки є такі: формалізація загроз та національних інтересів у фінансовій сфері, запровадження системи статичних показників, які характеризують рівень загроз або рівень досягнення інтересів, моніторинг кількісних характеристик загроз фінансовій безпеці та її інтересів; авторизація та вжиття заходів щодо мінімізації загроз і забезпечення фінансової безпеки. На думку Власюк О.С. ідентифікація загроз фінансовій безпеці держави України здійснюється за такими принципами: принцип сегментації – загрози ідентифікуються в межах відповідного сектору фінансового ринку; принцип суттєвості – ідентифікації підлягають загрози, які об'єктивно створюють небезпеку для одного або кількох елементів фінансової безпеки України; принцип об'єктивності: наявність загрози має бути доведена за допомогою статичних

показників, опису чинних процедур управління чи нагляду або зазначенням відсутності таких процедур; принцип повноти – загроза ідентифікується за всіма можливими негативними наслідками; принцип динаміки – під час ідентифікації загрози має бути враховано тенденції розвитку чинників, що її формують [6].

З-поміж внутрішніх загроз фінансовій безпеці держави виокремлюють: незавершеність і недосконалість законодавства у фінансовій сфері; недосконалість бюджетної політики та нецільове використання бюджетних коштів; неефективність податкової системи, ухилення від сплати податків та зростання тіньової економіки; значні обсяги державного боргу та проблеми з його обслуговуванням; недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності; невисоку конкурентоспроможність національної банківської системи, низький рівень сумарного банківського капіталу; недосконалість фондової інфраструктури, недостатність фондових інструментів, низьку капіталізацію фондового та страхового ринків; зростання впливу транснаціонального капіталу на економіку країни.

На думку Шуляренко С.М. серед загроз податковій безпеці держави слід виділити ухилення від сплати податків та зборів, приховування доходів підприємцями, недовіра до органів влади, значні витрати на утримання контролюючих органів, відсутність податкової культури, до яких наразі потрібно додати воєнний стан і окупацію територій та платників податків[53]. Автор зазначає, що загрози податковій безпеці платників податків слід поділити за можливістю впливу і управління ними на керовані та некеровані. Серед керованих видів загроз було виділено наступні:

- 1) система управління підприємством;
- 2) кваліфікація облікового персоналу;
- 3) рівень податкової культури;
- 4) облікова політика;
- 5) фінансовий стан платника податків[53].

Голіков С.С. виділяє наступні ризики податковій безпеці держави: неможливість отримати запланований обсяг податкових доходів; неможливість виконання своїх функцій; збільшення дефіциту бюджету внаслідок недоотримання податкових платежів; збільшення податкових правопорушень та зловживань. До загроз автор відносить: ухилення від сплати податків; неефективне використання податків; збільшення витрат на державний апарат; відсутність податкової культури; часті зміни законодавства.

Разом з тим, ризики та загрози для платників податків виглядають дещо іншими. Зокрема до ризиків податковій безпеці платників податків відносяться: посилення податкового тиску; складність сплати податків; штрафні санкції за несвоєчасну сплату податків; припинення господарської діяльності. До ризиків відносяться: надмірний нагляд контролюючих органів; несправедливий розподіл податкового навантаження; зростання тіньової економіки; перетік капіталу за кордон [12].

Дослідивши підходи науковців до розуміння ризиків та загроз податковій безпеці, проведемо їх критичний аналіз та порівняння. Згідно з думкою Василечко Н.В. та Васильців Т.Г., загроза для фінансової безпеки визначається як сукупність реальних чи потенційно можливих явищ, що створюють небезпеку для національних інтересів у фінансовій сфері. Вони наголошують на тому, що суттєвими характеристиками загрози є дестабілізуючий вплив, невизначеність зовнішнього середовища та сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які вимагають вдосконалення фінансової системи. Такі підходи дозволяють сформулювати конкретні завдання для держави, серед яких особливо важливими є виявлення загроз і запровадження системи моніторингу для мінімізації їх негативного впливу на фінансову безпеку [5].

Проте, принципи, запропоновані Власюк О.С., вказують на необхідність більш детального підходу до ідентифікації загроз. Власюк підкреслює важливість сегментації загроз, ідентифікації їх суттєвості, об'єктивності та повноти, що в свою чергу дозволяє забезпечити більш ефективне управління ними. Такий підхід є вищим рівнем деталізації порівняно з тим, що пропонують Василечко Н.В. і

Васильців Т.Г., оскільки акцентується на застосуванні конкретних принципів для оцінки загроз, що дозволяє оперативно реагувати на зміни в економічному середовищі і адаптувати фінансову систему [6].

Щодо внутрішніх загроз для фінансової безпеки держави, Василечко Н.В. та Васильців Т.Г. виділяють такі чинники, як недосконалість законодавства, неефективність податкової системи та зростання тіньової економіки, що суттєво впливають на стабільність фінансової безпеки. У цьому контексті варто звернути увагу на думку Шуляренко С.М., яка зосереджує свою увагу на загрозах податковій безпеці, що виникають через ухилення від сплати податків, недовіру до органів влади та недостатній рівень податкової культури. Однак Шуляренко також додає нові елементи, такі як воєнний стан і окупація територій, що мають безпосередній вплив на фінансову ситуацію в країні. Цей аспект, якого немає у роботах Василечко Н.В. та Васильців Т.Г., демонструє відмінність у підходах до вивчення загроз у сучасних умовах, зокрема в умовах війни і політичної нестабільності [53].

Інший погляд на загрози для податкової безпеки пропонує Голіков С.С., який підкреслює ризики, пов'язані з неможливістю досягнення запланованих податкових доходів та збільшенням податкових правопорушень. Водночас він виділяє й загрози для платників податків, такі як посилення податкового тиску та складність сплати податків, що є суттєвими чинниками для стабільності економічної ситуації на рівні суб'єктів господарювання. Порівняно з Шуляренко, яка наголошує на недоліках податкової культури і недовіри до держави, Голіков більше уваги приділяє зовнішнім обставинам, таким як зміни законодавства та зростання податкових правопорушень [12].

Таким чином, науковці з різних аспектів підходять до аналізу загроз фінансовій та податковій безпеці. Вони погоджуються щодо необхідності їх ідентифікації та мінімізації, але різняться в методах, які застосовуються для цього, зокрема в контексті конкретних економічних ситуацій, таких як війна, зростання тіньової економіки чи зміни в податковій політиці.

Однією з ключових відмінностей у розумінні податкових загроз є різниця між загрозами на рівні держави та на рівні платників податків. Це розрізнення є суттєвим, оскільки обидва рівні передбачають різні механізми та підходи до ідентифікації та управління ризиками і загрозами, що виникають у податковій сфері. На рівні держави, зокрема, на думку Шуляренко С.М., загрози податковій безпеці стосуються в основному факторів, які впливають на державні доходи. Це ухилення від сплати податків, приховування доходів підприємцями, а також неефективність податкової політики, що веде до зниження податкових надходжень та значних витрат на утримання контролюючих органів. Автор підкреслює важливість таких загроз, як відсутність податкової культури в суспільстві, недовіра до органів влади, а також виклики, пов'язані з воєнним станом і окупацією територій, які значно ускладнюють систему податкового адміністрування і збір податків на рівні держави. Такий підхід робить акцент на структурних і соціально-економічних факторах, що можуть суттєво вплинути на здатність держави генерувати фінансові ресурси та забезпечувати фінансову безпеку через податкову систему.

З іншого боку, Голіков С.С. розглядає загрози податковій безпеці з більш практичного і прикладного боку, звертаючи увагу на ті загрози, які виникають безпосередньо для платників податків. Він акцентує увагу на ризиках, пов'язаних з посиленням податкового тиску, складністю сплати податків, а також на штрафних санкціях за несвоєчасну сплату податків або порушення податкового законодавства. У цьому контексті, під загрозами для платників податків маються на увазі не лише економічні, а й правові ризики, що можуть виникнути через несправедливий розподіл податкового навантаження, підвищення податкових ставок, або ж надмірний контроль з боку податкових органів. Водночас, Голіков також зазначає загрози, пов'язані з податковими правопорушеннями, такими як ухилення від сплати податків, і неефективне використання податкових надходжень, що, у свою чергу, може призвести до збільшення бюджетного дефіциту і порушення податкової стабільності.

Ці відмінності у розумінні податкових загроз свідчать про різні фокуси в аналізі: для держави основним завданням є забезпечення належного збору податків та запобігання ухиленню від податків, тоді як для платників податків важливими є не лише податкові ставки та нагляд з боку держави, а й рівень податкової культури та взаємодія з контролюючими органами. У той час як державні органи спрямовані на стабільність податкової системи і на збереження податкових надходжень, платники податків прагнуть мінімізувати податкові ризики та уникати фінансових і правових санкцій.

На основі критичного аналізу літературних джерел можемо констатувати, що існують як різні рівні виникнення загроз податкової безпеки (на рівні держави та на рівні платників податків), так і різні типи загроз на цих рівнях. Узагальнимо їх у формі табл. 1.1.

Недосконалість податкової безпеки виникає внаслідок неефективності податкової політики, яка практично виключає реалізацію стратегічних пріоритетів фінансової політики держави і підриває рівень фінансової безпеки держави. На сучасному етапі проведення податкових реформ критерії забезпечення податкової безпеки держави формуються на основі потреб забезпечення стійкості національної економіки та фінансової стабільності держави. Критерії податкової безпеки визначають, наскільки ефективно податкова система здатна виконувати свої фіскальні й регулюючі функції, захищаючи національні інтереси та сприяючи економічному зростанню. Основними критеріями податкової безпеки в умовах реформування системи оподаткування є такі [32]:

1. Стабільність і передбачуваність податкової системи. Це означає, що податкове законодавство має бути стійким, а зміни в ньому прогнозованими та такими, що враховують інтереси платників податків і економічну реальність. Нестабільність у податкових правилах створює ризики для бізнесу і знижує інвестиційну привабливість країни.

2. Ефективність податкового адміністрування. Система адміністрування податків повинна забезпечувати своєчасне й повне виконання податкових зобов'язань, мінімізуючи витрати на їхнє дотримання для платників податків. Це

передбачає прозорість процедур, зручність для платників, а також спроможність держави вчасно виявляти й запобігати податковим порушенням.

Таблиця 1.1

Загрози податкової безпеки держави на різних рівнях (на основі [4])

Сфери виникнення загроз	Рівні загроз	
	На рівні держави	На рівні платника податків
Сфера формування доходів	- Ухилення від сплати податків, що призводить до недоотримання державних доходів.	- Зростання податкового тиску через збільшення ставок та часті зміни в законодавстві.
	- Зростання тіньової економіки, що знижує податкову базу.	- Несправедливий розподіл податкового навантаження.
	- Політична нестабільність і війна, що ускладнюють збір податків.	- Відсутність податкової культури, що призводить до помилок у звітності.
Сфера виконання видатків	- Неефективне використання державних коштів.	
	- Збільшення витрат на утримання контролюючих органів, що погіршує ефективність фінансової політики.	
	- Зростання дефіциту бюджету через неефективне управління податковими доходами	
Сфера адміністрування податків		- Підвищення витрат на виконання податкових зобов'язань (штрафи, перевірки).
		- Труднощі у сплаті податків через непередбачуваність податкової політики.
Сектор реальної економіки	- Нестабільність в економіці через негативні тенденції в підприємницькій діяльності.	- Неефективне використання податкових пільг, ухилення від податків через різні схеми.
	- Складнощі в управлінні економічними ризиками в умовах високої інфляції та змін на міжнародних ринках.	- Зниження конкурентоспроможності через надмірне податкове навантаження або корупцію в системі адміністрування.

3. Оптимальний рівень податкового навантаження. Податкове навантаження повинно бути достатнім для виконання бюджетних зобов'язань держави, але водночас не перевищувати рівень, що стримує економічний розвиток. Надмірне податкове навантаження може призвести до скорочення інвестицій, зниження конкурентоспроможності національної економіки та розвитку тіньового сектору.

4. Баланс між фіскальною та стимулюючою функціями податків. Сучасна податкова система повинна не тільки забезпечувати надходження до бюджету, але й сприяти економічному зростанню, створюючи стимули для розвитку малого та середнього бізнесу, інновацій, капіталовкладень і зайнятості.

5. Захищеність податкових інтересів держави. Держава повинна мати механізми для запобігання податковим правопорушенням, ухиленню від сплати податків і мінімізації податкових зобов'язань. Це включає розвиток інститутів податкового контролю та боротьбу з тіньовою економікою.

6. Справедливість і прозорість податкової системи. Податкова система має забезпечувати рівні умови для всіх платників податків, не допускати дискримінації чи привілеїв для окремих груп. Прозорість та справедливість сприяють підвищенню рівня податкової дисципліни та довіри до держави.

7. Мінімізація податкових ризиків. Критерієм забезпечення податкової безпеки є також здатність податкової системи адаптуватися до змін в економічному середовищі та виявляти потенційні ризики, пов'язані з податковими надходженнями.

На основі цих критеріїв податкова система повинна не лише забезпечувати стійкість фінансової бази держави, але й створювати умови для сталого соціально-економічного розвитку.

Податкова безпека бюджетної системи представляє собою стан бюджетної системи як центральної ланки фінансової системи та інститутів влади, за якого забезпечується гарантоване надходження податкових платежів до бюджетів бюджетної системи та ефективне функціонування органів державної влади міністерств та відомств.

Система індикаторів податкової безпеки є інструментом виявленням внутрішніх та зовнішніх загроз, попередження критичних ситуацій та своєчасного їх усунення з метою досягнення цілей безпечного розвитку (держави, регіону, суб'єкта господарювання) в результаті проведених заходів щодо посилення рівня податкової безпеки.

Індикатори – це статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища та тенденції в економічній сфері. Загальні індикатори податкової безпеки держави охоплюють кількісні та якісні показники, які відображають стабільність та ефективність податкової системи, її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також здатність забезпечувати сталий розвиток національної економіки. До основних індикаторів податкової безпеки держави належать (рис. 1.2):

Рис. 1.2. Індикатори податкової безпеки держави

1. Рівень податкового навантаження – співвідношення суми податкових надходжень до ВВП. Він показує, наскільки ефективно держава залучає ресурси до бюджету, не пригнічуючи економічну активність.

2. Обсяг податкових надходжень до бюджету – абсолютний показник, який свідчить про достатність податкових надходжень для покриття державних витрат і забезпечення фінансової стабільності.

3. Структура податкових надходжень – співвідношення прямих і непрямих податків, яке вказує на збалансованість податкової системи і її вплив на різні сектори економіки.

4. Рівень тіньової економіки – показник, що відображає обсяги ухилення від оподаткування та наявність нелегальної економічної діяльності. Його зниження є важливим фактором для забезпечення податкової безпеки.

5. Стабільність податкового законодавства – оцінка частоти та характеру змін у податкових нормах. Часті зміни можуть негативно впливати на бізнес-середовище, знижувати довіру інвесторів і перешкоджати довгостроковому економічному плануванню.

6. Ефективність податкового адміністрування – показник, що відображає спроможність податкових органів забезпечувати своєчасний і повний збір податків, запобігати ухиленню від сплати податків, виявляти і зменшувати корупційні ризики.

7. Інвестиційний клімат та привабливість податкової системи – оцінка податкового навантаження та режиму для бізнесу, що впливає на рішення іноземних і внутрішніх інвесторів про вкладення капіталу. Податкова безпека передбачає створення сприятливих умов для інвестиційного середовища.

8. Рівень податкової дисципліни – рівень дотримання податкового законодавства з боку платників податків, що є важливим показником для оцінки ефективності податкової політики та стабільності надходжень до бюджету.

9. Рівень заборгованості з податків – відображає обсяги невиплачених податків, які можуть бути свідченням як проблем податкової дисципліни, так і низької ефективності податкового адміністрування [38].

Зазначені індикатори дозволяють оцінити ступінь податкової безпеки держави, виявити потенційні загрози та оптимізувати податкову політику для підвищення стійкості національної економіки. Отже, з метою зміцнення

податкової безпеки необхідно підвищувати ефективність податкової політики та вести постійний моніторинг зміни індикаторів та забезпечувати виявлення, оцінювання та усунення податкових ризиків та загроз, що буде сприяти досягненню належного рівня податкової безпеки.

1.3. Складові елементи податкової безпеки держави

Податкова безпека держави охоплює кілька важливих елементів, серед яких системи оподаткування, платники податків і податкові конфлікти є фундаментальними складовими. Система оподаткування виступає основою податкової безпеки, оскільки визначає принципи, механізми і процедури, за якими відбувається мобілізація фінансових ресурсів до бюджету. Оподаткування формує економічні умови функціонування підприємств та громадян, впливаючи на рішення про інвестиції, споживання і заощадження. Стабільна, справедлива та прозора система оподаткування є основою податкової безпеки, адже мінімізує ризики ухилення від податків, забезпечує необхідні фінансові ресурси для виконання державою своїх функцій і створює сприятливий економічний клімат. Порушення стабільності та передбачуваності податкової системи призводить до економічної невизначеності та може сприяти розвитку тіньової економіки, знижуючи ефективність податкової безпеки держави.

Система оподаткування є ключовою складовою податкової безпеки держави, адже саме вона встановлює основні принципи, методи і процедури, що забезпечують збір коштів до бюджету для реалізації державних функцій. Чітко структурована і ефективна податкова система створює умови для належного функціонування як держави, так і економіки загалом, регулюючи взаємодію між суб'єктами господарювання і державними інституціями у сфері оподаткування [28]. Податки впливають на діяльність підприємств та громадян, а тому формування податкової системи відбивається на таких аспектах, як інвестиційна активність, рівень споживання і схильність до заощаджень. Через систему

оподаткування держава впливає на вибір економічних стратегій підприємств, адже рівень податкового навантаження може стимулювати або гальмувати ділову активність і залучення капіталу.

Стабільність, прозорість і справедливість системи оподаткування є найважливішими умовами забезпечення податкової безпеки. Стабільність означає передбачуваність податкового законодавства, яке не зазнає частих змін і відповідає національним економічним інтересам. Це дозволяє підприємствам і громадянам планувати свою діяльність на довгостроковий період, підвищуючи довіру до державних органів і зменшуючи ризики ухилення від сплати податків. Прозорість системи передбачає зрозумілість податкових норм і процедур, що зменшує можливості для корупційних дій та підвищує добровільне виконання податкових зобов'язань. Справедливість же означає рівність податкових зобов'язань і збалансованість податкового навантаження для різних категорій платників податків, що стимулює відповідальне ставлення до виконання податкових обов'язків.

Система оподаткування також виконує функцію регулювання економічного клімату, впливаючи на вибір економічної стратегії компаній і залучення інвестицій, що, своєю чергою, позначається на економічному зростанні. Наприклад, сприятливий інвестиційний клімат може бути досягнутий через забезпечення податкових пільг для інноваційних галузей або запровадження інструментів податкового стимулювання для малих і середніх підприємств. Такий підхід сприяє зростанню економічної активності, створює додаткові робочі місця та стимулює підвищення продуктивності, що позитивно впливає на загальну податкову базу і сприяє наповненню бюджету [11].

Недоліки у структурі або адмініструванні системи оподаткування можуть порушити податкову безпеку. Зокрема, непередбачуваність у змінах податкових законів або надмірне податкове навантаження можуть створювати економічну невизначеність для бізнесу і населення. Це нерідко веде до ухилення від податків, розвитку тіньової економіки і втрати частини бюджетних надходжень, що обмежує можливості держави у фінансуванні соціальних та інфраструктурних

проектів. Порушення стабільності і передбачуваності у податковій системі, таким чином, не тільки підриває довіру до податкових органів, але й може призводити до збільшення обсягів тіньової економіки та зниження ефективності податкової безпеки.

Різні системи оподаткування мають різний вплив на податкову безпеку держави, залежно від їхніх особливостей, структури податків та механізмів збору. Вибір тієї чи іншої системи оподаткування визначає здатність держави забезпечувати стабільні надходження до бюджету, регулювати економічну активність і мінімізувати ризики ухилення від сплати податків. У сучасній практиці виділяють кілька основних типів систем оподаткування: прогресивна, регресивна, пропорційна, змішана та спрощена системи.

Прогресивна система оподаткування передбачає зростання податкових ставок залежно від доходу платників податків. Цей підхід забезпечує більшу фінансову стабільність, особливо в країнах із високим рівнем нерівності, оскільки значна частина податкових надходжень формується за рахунок осіб із вищими доходами. В умовах податкової безпеки прогресивна система сприяє соціальній стабільності, забезпечуючи необхідні ресурси для фінансування соціальних програм та інфраструктури, проте така система може створювати ризики ухилення від оподаткування серед осіб із високими доходами, що потребує ефективних механізмів контролю.

Регресивна система оподаткування застосовується рідше, оскільки вона збільшує податкове навантаження на осіб із нижчими доходами, що може викликати соціальне напруження та стимулювати тіньову економіку. Через це регресивна система рідко сприяє податковій безпеці, адже відсутність соціальної рівності у податкових зобов'язаннях може знижувати довіру до податкової системи і спричиняти дестабілізаційні процеси.

Пропорційна система оподаткування передбачає єдину ставку податку для всіх платників, незалежно від їхніх доходів. Ця система має перевагу у прозорості та простоті адміністрування, знижуючи витрати на податковий контроль і мінімізуючи корупційні ризики. З огляду на забезпечення податкової безпеки,

пропорційна система стимулює платників до дотримання податкового законодавства, адже спрощує процес сплати податків. Однак, недоліком є обмежені можливості зменшення соціальної нерівності, що може мати негативний вплив на економічну стабільність [43].

Змішана система оподаткування, яка поєднує елементи прогресивного і пропорційного оподаткування, надає державі більшу гнучкість у формуванні податкової політики. Така система може забезпечити високий рівень податкової безпеки, оскільки дозволяє створювати оптимальні умови для різних категорій платників податків, зменшуючи ризик ухилення від податків серед платників із різним рівнем доходів. Крім того, змішана система підвищує здатність держави адаптуватися до змін економічних умов, що сприяє збереженню стабільних надходжень до бюджету.

Спрощена система оподаткування, зазвичай, застосовується для малого та середнього бізнесу, з метою стимулювання їхнього розвитку. Вона знижує адміністративний тиск і спрощує процес звітування, що стимулює добровільне виконання податкових обов'язків та зменшує обсяги тіньової економіки. У контексті податкової безпеки спрощена система має позитивний вплив, сприяючи розвитку підприємництва і залученню нових платників податків до легальної економіки. Проте, існує ризик зловживань спрощеним режимом оподаткування з боку великих компаній, що може призвести до втрати надходжень до бюджету.

Таким чином, різні системи оподаткування мають різний потенціал для забезпечення податкової безпеки держави. Найбільш сприятливими для податкової безпеки є пропорційна та змішана системи, що забезпечують баланс між фінансовою стабільністю, соціальною справедливістю та ефективністю адміністрування. Прогресивна система також може відігравати важливу роль у забезпеченні податкової безпеки в економіках із високою нерівністю доходів, однак вона вимагає ретельного контролю, щоб уникнути ухилення від податків. Спрощена система є важливим інструментом для розвитку підприємництва, але потребує захисних механізмів для запобігання зловживанням.

Платники податків, як суб'єкти податкових відносин, є іншим ключовим елементом податкової безпеки, оскільки їхня фінансова дисципліна і ставлення до податкових зобов'язань визначають стійкість податкових надходжень. Платники податків можуть бути як фізичними, так і юридичними особами, кожен із яких має свої обов'язки та права, що закріплені в податковому законодавстві. Добровільне виконання податкових зобов'язань залежить від сприйняття системи оподаткування як справедливої, економічно обґрунтованої та рівноправної. Рівень податкової дисципліни, своєю чергою, впливає на податкову безпеку через мінімізацію втрат бюджету, пов'язаних із ухиленням від податків або їхньою недоплатою [13]. Держава через системи контролю й стимулювання повинна підтримувати високий рівень дисципліни платників, зокрема, через електронні сервіси, зручні форми звітності та запобіжники від корупційних ризиків.

Платники податків виступають одним із ключових елементів податкової безпеки держави, оскільки їхня активність, фінансова дисципліна та ставлення до виконання податкових зобов'язань безпосередньо впливають на обсяги та стабільність податкових надходжень. Вони формують основу для наповнення державного бюджету, що, у свою чергу, забезпечує фінансування соціальних програм, інфраструктурних проектів та інших життєво важливих державних витрат.

В Україні платники податків поділяються на фізичних і юридичних осіб, кожен з яких має свої особливості, права та обов'язки в рамках податкової системи.

Фізичні особи включають громадян, які отримують доходи з різних джерел, зокрема заробітну плату, доходи від підприємницької діяльності, здавання майна в оренду тощо. Вони зобов'язані сплачувати податки на доходи фізичних осіб, а також інші податки, пов'язані з власністю, такими як податок на нерухоме майно. Важливість фізичних осіб як платників податків полягає в тому, що їхня маса створює значний обсяг надходжень до бюджету. Високий рівень податкової дисципліни серед фізичних осіб сприяє стабільності та прогнозованості бюджетних надходжень.

Юридичні особи, або підприємства, є іншим важливим сегментом платників податків. Вони зобов'язані сплачувати податок на прибуток, податок на додану вартість (ПДВ) та інші спеціалізовані податки, залежно від галузі діяльності. Юридичні особи можуть мати різні форми організації, такі як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, підприємства-одинаки тощо. Їхня роль у забезпеченні податкової безпеки полягає в здатності створювати значні фінансові ресурси для держави. Стабільність фінансового стану юридичних осіб, їхня інвестиційна активність і готовність сплачувати податки прямо впливають на зростання економіки та підвищення доходів держави.

Вплив платників податків на податкову безпеку також визначається їхньою здатністю дотримуватись податкового законодавства. Якщо платники вважають систему оподаткування несправедливою або непрозорою, це може призвести до ухилення від сплати податків, що негативно позначається на фінансових ресурсах держави. У випадку високого рівня ухилення від податків, державний бюджет зазнає значних втрат, що ставить під загрозу виконання соціальних зобов'язань.

Держава має впливати на платників податків через різноманітні механізми стимулювання та контролю. Це може включати поліпшення умов для ведення бізнесу, спрощення звітності, впровадження електронних сервісів, які знижують адміністративні бар'єри для платників. Крім того, важливо створювати систему заохочення для тих, хто сумлінно виконує свої податкові зобов'язання, а також запроваджувати жорсткі санкції для тих, хто порушує податкове законодавство.

Таким чином, платники податків є критично важливими для забезпечення податкової безпеки держави. Їхній рівень дисципліни, ставлення до виконання податкових зобов'язань та готовність дотримуватись законодавства прямо впливають на стабільність і обсяги бюджетних надходжень, що визначає фінансову спроможність держави реалізовувати свої функції.

Податкові конфлікти, які виникають унаслідок розбіжностей між державними органами й платниками податків, становлять важливий елемент податкової безпеки. Конфлікти можуть виникати в результаті неоднозначного тлумачення норм податкового законодавства, змін у податкових правилах, а

також через помилки при адмініструванні податків [15]. Такі конфлікти мають потенціал підривати стабільність податкової системи та негативно впливати на фінансові показники держави, оскільки сприяють розвитку недовіри з боку бізнесу й громадян до податкових органів. Держава має забезпечити ефективні механізми для вирішення податкових конфліктів, зокрема через систему податкового арбітражу, адміністративного оскарження або судових інстанцій. Важливо, щоб механізми вирішення конфліктів були прозорими, доступними та оперативними, адже затягування процесу оскарження може негативно вплинути на фінансову стабільність платників податків і збільшити витрати на адміністрування.

Серед внутрішніх загроз податковій безпеці найбільш значущими і небезпечними є крайні форми прояву ухилення від сплати податків. Зрозуміти їхню природу допоможе розгляд цього явища з позицій теорії соціального конфлікту. У соціології існує два підходи для його розуміння. Ряд соціологів вважає, що всі соціальні взаємодії переважно конфліктні, і головна причина цього - несумісність потреб протидіючих сторін через дефіцит ресурсів [16].

На думку інших вчених, соціальний конфлікт є відкритим протиборством, зіткненням двох і більше суб'єктів та учасників соціальної взаємодії, причини якого криються в несумісних потребах, інтересах та цінностях. Властивості соціального конфлікту набуває лише соціальна суперечка, що має відкритий характер та високий ступінь інтенсивності.

Ухилення від сплати податків можна розглядати як соціальний конфлікт, оскільки в процесі оподаткування виникає соціальна взаємодія на основі суперечності інтересів, але сторони не можуть нейтралізувати, завдати шкоди або знищити один одного і не переслідують таких цілей.

Податкова культура, будучи підсистемою економічної, правової та загальної культури громадянина, характеризується багатоплановою та різнорівневою структурою. Тому один з очевидних напрямів управління податковими конфліктами це підвищення податкової культури населення за допомогою економічних, правових та загальновиховних методів. Податкові конфлікти не

завжди обумовлені податковими правопорушеннями, хоча останні можуть виступати наслідком конфлікту. Наприклад, у його основі можуть лежати неправомірні або помилкові дії державних органів, конфлікт може бути викликаний помилковими діями платника податків або ініційований третіми особами, зацікавленими у податковому конфлікті [17].

Податкові конфлікти є важливим аспектом, що безпосередньо впливає на податкову безпеку держави, оскільки вони можуть суттєво порушити стабільність та прогнозованість податкових надходжень. Податковий конфлікт виникає внаслідок незгоди між платниками податків і податковими органами щодо правильності визначення податкових зобов'язань, а також у зв'язку з незадоволенням платників податків діями держави, такими як зміни в податковому законодавстві або наявність корупційних проявів.

Основними причинами податкових конфліктів можуть бути нерозуміння або недотримання податкового законодавства з боку платників, а також відсутність прозорості в роботі податкових органів. Часто платники податків вважають податкову систему несправедливою, що може призводити до ухилення від сплати податків, спроб уникнути контролю з боку держави або оскарження податкових рішень у судовому порядку. У випадках, коли платники вважають, що податкові вимоги є непропорційними або непрозорими, це може призвести до ескалації конфліктів і навіть до масових протестів.

Крім того, податкові конфлікти можуть виникати через незадоволеність платників податків процедурою перевірок або адекватністю санкцій, накладених податковими органами. Наприклад, випадки, коли платники вважають, що податківці застосовують необґрунтовані штрафи або неправомірно класифікують їхню діяльність, можуть призводити до тривалих юридичних спорів і затримок у виконанні податкових зобов'язань.

Ефективне вирішення податкових конфліктів є критично важливим для забезпечення податкової безпеки. Для цього держава повинна впроваджувати прозорі процедури для розгляду спірних питань, забезпечуючи доступ платників до інформації про їхні права і обов'язки. Важливими інструментами в цьому

контексті є механізми альтернативного вирішення спорів, такі як медіація, які дозволяють уникнути тривалих судових процесів і зменшити навантаження на судову систему.

Державні органи повинні також акцентувати увагу на зменшенні адміністративних бар'єрів для платників податків, зокрема, через впровадження електронних сервісів і зручних форм звітності. Це сприятиме поліпшенню взаємодії між платниками і податковими органами, а також може призвести до підвищення рівня податкової дисципліни.

Податкові конфлікти, якщо їх не вирішити вчасно та ефективно, можуть призвести до серйозних економічних наслідків. Вони знижують рівень довіри між державою та платниками, погіршують інвестиційний клімат і можуть спонукати підприємства до ухилення від сплати податків або навіть до переміщення бізнесу в інші юрисдикції з більш сприятливими податковими умовами. Таким чином, забезпечення податкової безпеки вимагає активної роботи над запобіганням і врегулюванням податкових конфліктів через діалог, прозорість і розвиток правових механізмів, що забезпечують захист інтересів як держави, так і платників податків.

Таким чином, система оподаткування, платники податків і податкові конфлікти є взаємопов'язаними елементами податкової безпеки держави, кожен із яких відіграє вирішальну роль у підтриманні стабільності фінансової системи, захисті інтересів держави та забезпеченні стійкого економічного розвитку. Системний підхід до управління цими елементами дозволяє державі знизити податкові ризики, підвищити ефективність податкової системи та забезпечити надійний базис для реалізації своїх економічних і соціальних функцій.

Висновки до 1-го розділу

Податкова безпека є важливою складовою економічної безпеки держави, забезпечуючи стабільність державних фінансів та захист податкової системи від

внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона сприяє ефективному формуванню, розподілу та використанню бюджетних надходжень, що є основою фінансової стійкості країни.

Податкова безпека передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на забезпечення стабільності податкових надходжень, мінімізацію ризиків тіньової економіки та запобігання ухиленню від оподаткування. Високий рівень податкової безпеки дозволяє державі забезпечувати економічну стабільність та сприяти економічному зростанню.

Податкова безпека є не лише фіскальним інструментом, а й значущим елементом національної безпеки, оскільки вона захищає економічні інтереси держави та сприяє соціальній стабільності. Вона реалізується через ефективне податкове адміністрування, збалансоване податкове законодавство та підтримку інтересів як держави, так і платників податків.

Податкова безпека як фундаментальний компонент економічної безпеки держави забезпечує стабільність та стійкість податкової системи, сприяючи зміцненню фінансової стабільності держави. Здійснення належного податкового адміністрування, раціональний рівень податкового навантаження та стимулювання інвестицій є важливими факторами, що сприяють економічному зростанню та забезпечують захист національних інтересів.

Система індикаторів податкової безпеки слугує основою для оцінювання стану податкової безпеки шляхом аналізу кількісних та якісних показників. До них належать рівень податкового навантаження, стабільність податкового законодавства, ефективність адміністрування податкових надходжень, рівень податкової дисципліни та обсяги податкового боргу. Сукупність цих індикаторів дозволяє виявляти можливі загрози податковій безпеці та здійснювати оптимізацію податкової політики для досягнення стійкого соціально-економічного розвитку.

Податкові ризики та загрози виступають наслідком впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, таких як високе податкове навантаження, значний податковий борг та нестабільність законодавчої бази. Недосконалість податкової

політики сприяє виникненню фінансових втрат, погіршенню інвестиційного клімату та підриву фінансової безпеки держави. Це зумовлює необхідність удосконалення системи податкового контролю та адаптації податкової політики до змін у економічному середовищі.

Податкова безпека держави значною мірою залежить від стабільної, прозорої та справедливої системи оподаткування, яка не лише забезпечує стійкі надходження до бюджету, а й сприяє зниженню ризиків ухилення від сплати податків. Ця система формує передбачуване середовище для економічних суб'єктів, що підтримує інвестиційну активність, створює умови для сталого розвитку і сприяє довірі до державних інституцій.

Важливим аспектом податкової безпеки є поведінка платників податків, чия фінансова дисципліна та ставлення до податкових зобов'язань безпосередньо впливають на стабільність податкових надходжень. Високий рівень податкової культури та добровільного виконання зобов'язань сприяє зміцненню податкової безпеки, тоді як ухилення від сплати податків створює загрозу для фінансової стійкості держави.

Податкові конфлікти, які виникають між платниками податків та податковими органами, є значущим чинником податкової безпеки. Задля зниження конфліктів необхідно впроваджувати ефективні механізми їх вирішення, які забезпечуватимуть прозорість та оперативність, що дозволить зберігати стабільність податкових надходжень і сприяти довірі до податкової системи.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ І НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

2.1. Методики оцінки рівня податкової безпеки держави: критичний аналіз

Оцінка податкової безпеки держави є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності, економічного розвитку та соціальної справедливості. Податкова безпека виступає основою для наповнення державного бюджету, забезпечення ефективного виконання державних функцій і досягнення стійкості економіки. Вона визначає можливості держави підтримувати економічну незалежність, а також захищати свої фінансові ресурси від внутрішніх і зовнішніх загроз, таких як ухилення від сплати податків, зловживання у податковій сфері та несприятливі зміни в законодавстві.

Крисоватий А.І. зазначає, що оцінка податкової безпеки дозволяє ідентифікувати основні ризики, пов'язані з нестабільністю податкових надходжень, недосконалістю податкової системи або недотриманням податкової дисципліни платниками податків. Таке оцінювання допомагає виявити структурні проблеми в системі оподаткування, недоліки в роботі податкових органів і можливі зловживання з боку платників, що дозволяє оперативно реагувати на загрози, усувати слабкі місця в системі і вдосконалювати механізми податкового адміністрування [30].

Регулярна оцінка податкової безпеки також сприяє підвищенню довіри до податкової системи. Платники податків, відчуючи стабільність і передбачуваність податкової політики, з більшою ймовірністю будуть добровільно виконувати свої податкові зобов'язання, що зменшить рівень ухилення від податків і підвищить загальну податкову дисципліну. Це також

покращує інвестиційний клімат, оскільки стабільність податкового середовища стимулює інвесторів вкладати кошти в економіку країни.

Окрім того, оцінка податкової безпеки дає змогу державі проводити ефективні податкові реформи, ґрунтуючись на об'єктивних даних і аналізі ризиків. Це особливо важливо в умовах швидких змін у глобальній економіці, де країни повинні адаптувати свої податкові системи до нових викликів, таких як цифровізація економіки та міжнародна податкова конкуренція. Така оцінка дозволяє визначити найважливіші напрямки для вдосконалення податкового законодавства і зниження податкового навантаження на бізнес, сприяючи економічному зростанню.

Таким чином, оцінка податкової безпеки є необхідною для формування збалансованої податкової політики, яка захищає економічні інтереси держави, забезпечує виконання соціально-економічних завдань і підтримує фінансову стабільність. Вона забезпечує не тільки фінансову стабільність держави, але й створює фундамент для подальшого розвитку, соціального добробуту та економічної незалежності країни.

Критичний аналіз методик оцінки рівня податкової безпеки держави свідчить про наявність різноманітних підходів, кожен з яких має свої переваги та обмеження, що зумовлено складністю самого поняття податкової безпеки, а також широким спектром впливових чинників.

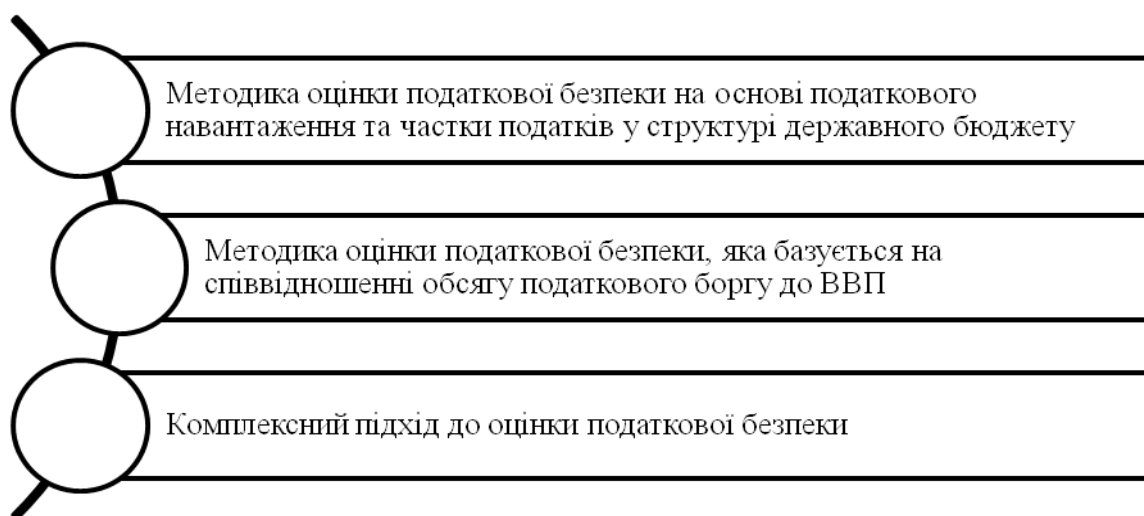

Рис. 2.1. Методики оцінки рівня податкової безпеки держави

Як зазначає Островська Н.С., методика оцінки податкової безпеки на основі податкового навантаження та частки податків у структурі державного бюджету є одним із фундаментальних підходів для аналізу фіскальної спроможності держави. Податкове навантаження відображає частку ВВП, спрямовану на сплату податків і зборів, що дозволяє оцінити загальний рівень податкового тиску на економіку. Високий рівень податкового навантаження свідчить про значний обсяг податкових надходжень і, відповідно, про високий потенціал держави для виконання своїх фіскальних функцій, фінансування соціальних та економічних програм [35]. Водночас низьке податкове навантаження може вказувати на недостатність фінансових ресурсів для виконання державних зобов'язань, що може створювати загрозу податковій безпеці, особливо у разі високого рівня державних витрат.

Водночас методика на основі податкового навантаження має низку обмежень, які ускладнюють об'єктивну оцінку податкової безпеки. Податкове навантаження не враховує ефективності податкового адміністрування, тобто наскільки ефективно держава стягує податки і чи оптимально витрачає кошти на адміністрування податкового процесу. Якщо держава неефективно адмініструє податки, навіть високий рівень податкового навантаження може не забезпечувати належний рівень податкових надходжень, що створює загрозу для фіскальної стабільності. Крім того, методика не враховує ступеня дотримання податкового законодавства платниками. Високий рівень ухилення від податків може означати, що фактичне податкове навантаження є нижчим, ніж те, що передбачається на основі офіційних даних, що також є негативним фактором для податкової безпеки.

Податкове навантаження також не дає повної картини адміністративних та інших витрат, що їх несуть платники податків. Такі витрати можуть включати витрати на дотримання податкового законодавства, що включають оплату послуг податкових консультантів, юридичні витрати та витрати часу на підготовку податкової звітності. Якщо витрати на адміністрування та виконання податкових зобов'язань високі, це може знижувати податкову дисципліну та стимулювати

тінізацію економіки, оскільки платники податків можуть шукати способи уникнення податкового навантаження або перейти до тіньового сектора. Таким чином, методика оцінки податкового навантаження є корисною для загального аналізу рівня податкових надходжень та фіскального потенціалу держави, однак її необхідно доповнювати іншими індикаторами, що враховують ефективність адміністрування податків, рівень дотримання податкового законодавства та масштаби тіньової економіки. Лише інтегративний підхід дозволяє забезпечити повне та об'єктивне уявлення про стан податкової безпеки держави.

Методика оцінки податкової безпеки, яка базується на співвідношенні обсягу податкового боргу до ВВП, є інструментом, що дозволяє визначити загальні тенденції податкової дисципліни в державі. Петленко Ю.В. вказує, що цей індикатор може показувати рівень заборгованості платників перед бюджетом, вказуючи на те, наскільки своєчасно виконуються податкові зобов'язання і чи існують систематичні проблеми з погашенням податкових боргів [37]. Високий рівень податкового боргу по відношенню до ВВП свідчить про наявність значних проблем з надходженнями в бюджет, що може негативно позначатися на фінансовій стабільності держави. Така ситуація потенційно загрожує податковій безпеці, оскільки низький рівень зборів ускладнює виконання соціальних та економічних функцій держави.

Однак використання цього індикатора потребує критичного підходу, оскільки податковий борг може збільшуватися з різних причин, які не завжди пов'язані з порушеннями платниками податкової дисципліни. Накопичення податкового боргу може бути наслідком недоліків податкового адміністрування, коли податкова система не забезпечує своєчасний контроль за платниками і неефективно реагує на накопичення заборгованості. У разі неналежного контролю за виконанням податкових зобов'язань, податковий борг може швидко зростати, навіть якщо система загалом має адекватні рівні ставок і податкові надходження. Деякі підприємства можуть накопичувати борги через складні процедури адміністрування, які збільшують витрати на дотримання податкового

законодавства та створюють бар'єри для своєчасного виконання податкових зобов'язань.

Іншою важливою причиною зростання податкового боргу є макроекономічні шоки. Економічні кризи, валютні коливання, інфляція або спад економічної активності знижують платоспроможність підприємств і населення, що може призвести до тимчасової або тривалої неспроможності своєчасно сплачувати податки. Такі макроекономічні чинники впливають на зростання податкового боргу незалежно від податкової політики чи рівня податкових ставок. У таких умовах навіть зразкові платники можуть опинитися у скрутному становищі, що знижує ефективність використання цього індикатора для оцінки податкової безпеки.

Таким чином, хоча співвідношення обсягу податкового боргу до ВВП є корисним індикатором для загального моніторингу податкової дисципліни та фінансової стабільності, його обмеження зумовлюють потребу у додаткових індикаторах для повноцінної оцінки податкової безпеки. Ефективна оцінка повинна враховувати також якість податкового адміністрування, рівень дотримання податкового законодавства, а також поточні макроекономічні умови, що впливають на спроможність платників податків виконувати свої зобов'язання.

Комплексний підхід до оцінки податкової безпеки, що охоплює широкий спектр індикаторів, є вагомим інструментом, який дозволяє отримати більш повну картину стану податкової системи та її взаємодії з соціально-економічними процесами. Якушко І.В. зазначає, що використання таких показників, як стабільність податкового законодавства, рівень тінізації економіки, корупційні ризики, ефективність адміністрування податків і дієвість податкового контролю, забезпечує можливість аналізувати не тільки рівень податкових надходжень, а й загальну функціональність та стійкість податкової системи [54]. Цей підхід дозволяє оцінити як безпосередні фіскальні показники, так і непрямі соціально-економічні аспекти, що можуть суттєво впливати на податкову безпеку. Наприклад, стабільність податкового законодавства забезпечує передбачуваність для платників податків, що сприяє підвищенню податкової дисципліни, тоді як

високий рівень корупції або тінізації може знижувати надходження та підривати суспільну довіру до системи оподаткування.

Однак, комплексність цього підходу є як його перевагою, так і недоліком. Велика кількість різноманітних індикаторів може сприяти більш глибокому розумінню стану податкової безпеки, але водночас значно ускладнює процес їх оцінки. Зокрема, деякі показники, такі як рівень довіри до уряду або рівень корупції, важко виміряти об'єктивно, оскільки їх оцінка часто залежить від соціологічних досліджень або індексів, які можуть відрізнятися за методологією і підходами. Такі показники можуть бути досить суб'єктивними і вимагають обережного інтерпретування, оскільки їх вплив на податкову безпеку є непрямим, хоча й значущим.

Крім того, методики, що враховують велику кількість показників, потребують значних ресурсів для їх реалізації. Проведення регулярної оцінки податкової безпеки на основі комплексного підходу передбачає наявність інформаційних, аналітичних і кадрових ресурсів для збору й аналізу даних, особливо якщо враховувати показники, що вимагають якісної інформації. У випадку недостатності ресурсів, що характерно для багатьох країн із обмеженим бюджетом, забезпечення належної якості оцінки може бути складним завданням, особливо коли потрібен постійний моніторинг. Такий підхід, незважаючи на свою інформативність, може виявитися занадто громіздким і складним у реалізації, що знижує його практичну цінність для оперативного моніторингу та коригування податкової політики.

Комплексний підхід, який поєднує як фінансові, так і соціально-економічні показники, є надзвичайно важливим для повної оцінки податкової безпеки, але він має застосовуватися із врахуванням ресурсних обмежень і потреби у збалансованому підході до оцінки показників.

Методики оцінки податкової безпеки, що орієнтовані на порівняльний аналіз структурних показників, таких як частка ПДВ у загальній сумі податків, рівень податкового боргу та ефективність податкового адміністрування, дозволяють отримати детальне уявлення про якість і стійкість податкової системи. Такі

методи особливо корисні для визначення ефективності адміністрування, оскільки показники структури податкових надходжень і податкового боргу надають інформацію про надійність податкових надходжень та рівень дисципліни платників податків. Зокрема, аналіз співвідношення ПДВ до загальної суми податків дозволяє оцінити рівень споживчої активності та ефективність податкової політики щодо непрямих податків, а коефіцієнти ефективності адміністрування вказують на якість податкового контролю і здатність держави своєчасно забезпечувати податкові надходження.

Проте такі методики мають свої обмеження. Вони є чутливими до змін у макроекономічному середовищі, таких як інфляційні процеси, зміни обмінного курсу, коливання в рівні споживання та інвестицій, які можуть призвести до відхилень у податкових надходженнях. Зміни у зовнішньому середовищі безпосередньо впливають на структуру податкових доходів, що потребує регулярного перегляду методів оцінки та адаптації до актуальних економічних умов, аби уникнути спотворення результатів. Наприклад, під час економічних криз може зростати частка непрямих податків у загальній сумі надходжень через скорочення прибутків і, відповідно, прямих податків. Такі зміни потребують коригування методик, щоб урахувувати тимчасові явища й не спричиняти хибні висновки про податкову безпеку.

Ще однією проблемою є складність у застосуванні цих методик для міждержавних порівнянь, оскільки національні податкові системи мають значні відмінності. Особливості національного податкового законодавства, податкова культура, специфіка економічної структури та рівень економічного розвитку значно впливають на результати оцінки. Так, країни з високою часткою податків на споживання можуть демонструвати більш високий рівень надходжень від ПДВ, але це не обов'язково свідчить про вищу ефективність податкової системи. У випадку міждержавного порівняння, що не враховує національні особливості, ризикують виникати викривлення результатів і некоректні висновки про відносний рівень податкової безпеки в різних країнах.

Аналізуючи позиції та підходи науковців до розуміння методики оцінки рівня податкової безпеки держави слід зазначити про наявність розбіжностей у позиціях науковців. Значущість податкової безпеки як елемента економічної стабільності визнається багатьма дослідниками, однак їхні підходи до оцінки цього явища істотно відрізняються. Зокрема, Крисоватий А.І. зосереджується на необхідності виявлення структурних проблем у податковій системі та вдосконалення механізмів податкового адміністрування. Цей підхід ґрунтується на аналізі внутрішніх загроз, таких як недоліки у функціонуванні податкових органів та ухилення від сплати податків. Його підхід є операціональним і дозволяє оперативно реагувати на поточні загрози [30].

Водночас Островська Н.С. пропонує оцінювати податкову безпеку через показники податкового навантаження та його вплив на загальну фіскальну спроможність держави. Цей метод наголошує на важливості співвідношення доходів і витрат, що є більш стратегічним і дозволяє виявити потенціал держави для виконання соціально-економічних функцій. Однак такий підхід менш ефективний у виявленні неефективності адміністрування податків і врахуванні тіньової економіки [35].

Петленко Ю.В. доповнює дискусію, наголошуючи на важливості індикатора податкового боргу щодо ВВП, що дозволяє оцінити рівень дисципліни платників податків і проблеми з надходженнями до бюджету. На його думку, цей індикатор є більш придатним для моніторингу фіскальної стабільності, але водночас потребує обережного тлумачення, враховуючи вплив макроекономічних шоків і недоліків адміністрування [37].

Додатково Якушко І.В. наголошує на необхідності комплексного підходу, що включає аналіз не лише фіскальних показників, а й соціально-економічних факторів, таких як рівень корупції, тінізація економіки та стабільність законодавства. Такий підхід забезпечує ширше розуміння податкової безпеки, проте є складним у реалізації через значний обсяг необхідних ресурсів і суб'єктивність деяких показників [54].

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз підходів до розуміння методики рівня оцінки податкової
безпеки держави

Автор	Назва методики	Переваги	Недоліки	Основні індикатори
Крисоватий А.І.	Оцінка податкової безпеки з урахуванням ризиків	Дозволяє виявити структурні проблеми, слабкі місця та можливі зловживання; сприяє вдосконаленню адміністрування	Складність у вимірюванні всіх ризиків; потребує значних ресурсів для аналізу структурних проблем та загроз	Ризики нестабільності надходжень, недотримання дисципліни
Островська Н.С.	Методика на основі податкового навантаження	Забезпечує загальний аналіз податкового тиску та фіскального потенціалу; простота розрахунків	Не враховує ефективності адміністрування та ступеня ухилення від сплати податків; не враховує витрати платників на дотримання законодавства	Податкове навантаження (частка ВВП, спрямована на податки)
Петленко Ю.В.	Методика на основі співвідношення податкового боргу до ВВП	Дозволяє моніторити податкову дисципліну та стабільність фінансової системи	Залежить від макроекономічних чинників (кризи, інфляція тощо); може не відображати реальних причин боргу (адміністративні недоліки, складнощі в процедурах)	Співвідношення податкового боргу до ВВП
Якушко І.В.	Комплексний підхід з урахуванням фіскальних та соціальних індикаторів	Забезпечує всебічну оцінку податкової системи; аналізує як фіскальні, так і соціально-економічні аспекти	Потребує значних ресурсів; суб'єктивність деяких показників (рівень корупції, довіра до уряду); складність у регулярному моніторингу	Стабільність законодавства, рівень корупції, тінізація економіки, ефективність адміністрування

Таким чином, можна виокремити кілька ключових розбіжностей між позиціями авторів. По-перше, підходи варіюються за глибиною аналізу: від

вивчення суто фіскальних аспектів (податкове навантаження, борг) до інтеграції соціальних чинників. По-друге, існують різні акценти на часовій перспективі - оперативний моніторинг (Крисоватий А.І.) проти стратегічного планування (Островська Н.С.). Попри ці розбіжності, усі підходи погоджуються в необхідності вдосконалення податкового адміністрування та адаптації методик до змінних економічних умов. Дискусія між дослідниками демонструє багатогранність проблеми податкової безпеки та підходів до її оцінки. Комплексний підхід, що поєднує сильні сторони кожного методу, є перспективним напрямом для подальшого розвитку цієї сфери.

Хоча порівняльний аналіз структури податкових надходжень і коефіцієнтів адміністрування є корисним інструментом для оцінки якості податкового адміністрування, він потребує періодичного перегляду та коригування, щоб залишатися актуальним в умовах змін економічного середовища. Крім того, його застосування для міждержавних порівнянь має бути обмеженим або здійснюватися з урахуванням специфічних національних особливостей, щоб забезпечити об'єктивність і точність оцінок.

Таким чином, жодна з існуючих методик не є ідеальною, оскільки кожна з них має обмеження у сфері застосування та інформаційної насиченості. Ефективна оцінка рівня податкової безпеки потребує комплексного підходу, який поєднував би різні показники - фіскальні, соціально-економічні, управлінські та правові. Лише така інтеграція може забезпечити адекватне уявлення про рівень податкової безпеки, одночасно забезпечуючи можливість швидкої адаптації до мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

В результаті проведеного дослідження було виявлено прогалини в існуючих методиках оцінки податкової безпеки держави та розробці підходів, які враховують раніше ігноровані аспекти.

Аналіз існуючих підходів до оцінки податкової безпеки дозволив встановити, що більшість методик зосереджуються на кількісних фіскальних показниках, таких як податкове навантаження або співвідношення податкового боргу до ВВП. Проте ці підходи мають ряд недоліків:

1. Ігнорування ефективності податкового адміністрування. Більшість методик не враховують вплив якості адміністрування на податкові надходження, зокрема рівень автоматизації процесів, боротьбу з ухиленням від сплати податків та ефективність роботи податкових органів.

2. Недостатня увага до стабільності податкового законодавства. Існуючі методики не враховують вплив частих змін у податковому законодавстві на інвестиційну привабливість країни та добровільне виконання податкових зобов'язань.

3. Відсутність врахування соціально-економічних факторів. Показники, такі як рівень корупції, обсяги тіньової економіки та суспільна довіра до державних інституцій, часто залишаються поза увагою, хоча вони суттєво впливають на податкову дисципліну.

4. Ігнорування макроекономічних умов. Існуючі підходи не враховують вплив економічних криз, інфляційних процесів та зовнішніх економічних шоків, які змінюють спроможність держави підтримувати фінансову стабільність.

5. Недооцінка викликів цифровізації. Традиційні методики не включають оцінки впливу цифрової економіки, таких як транснаціональні потоки капіталу та електронна комерція, на податкові надходження та їх адміністрування.

Зазначені прогалини є основою для формування нових підходів, що враховують інтеграцію фіскальних, соціально-економічних та макроекономічних факторів, а також адаптацію методик до умов глобальної цифрової економіки.

Для аналізу та оцінки податкової безпеки України ми використаємо комбіновану методику, що базується на підходах Крисоватого та А.І. та Островської Н.С. і включає такі індикатори: питома вага податкових та неподаткових надходжень до бюджету; динаміка зміни податкових та неподаткових надходжень до бюджету; частка податкових надходжень у ВВП; частканеподаткових надходжень у ВВП; частка податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету; частканеподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету; коефіцієнт податкового навантаження; приріст податкових надходжень.

2.2. Оцінка стану податкової безпеки України

Для оцінки податкової безпеки України за 2020-2024 роки можна використовувати методику, що включає кілька ключових показників, які дозволяють аналізувати динаміку податкових надходжень, їх частку у структурі бюджету та порівняння з ВВП.

Співвідношення податкових та неподаткових надходжень до бюджету є важливим показником у контексті оцінки податкової безпеки держави. Податкова безпека визначає здатність держави ефективно забезпечувати бюджетні потреби за рахунок стабільних і передбачуваних джерел доходу, зокрема податкових надходжень. Високий рівень податкових надходжень вказує на значну залежність бюджету від оподаткування, що, з одного боку, може свідчити про ефективну систему адміністрування податків та належний рівень податкової дисципліни серед платників податків. З іншого боку, надмірна залежність від податкових надходжень може робити державу вразливою до економічних коливань, які впливають на обсяги оподатковуваної бази, зокрема в умовах спаду економічної активності або під час кризових явищ, коли податкові надходження знижуються, що послаблює фінансову стійкість держави.

Неподаткові надходження, у свою чергу, формують альтернативне джерело доходів і можуть виступати важливим компонентом бюджетної стабільності. Наприклад, доходи від державної власності, надходження від ліцензійної діяльності, штрафи, платежі за користування природними ресурсами та інші неподаткові джерела можуть слугувати додатковим фінансовим ресурсом, який допомагає знизити залежність держави від податків. Проте стабільність неподаткових надходжень часто є менш передбачуваною через їх нерегулярний характер або залежність від кон'юнктурних факторів. Наприклад, доходи від приватизації або одноразові надходження від міжнародної допомоги можуть мати тимчасовий характер і не забезпечувати постійний приплив коштів.

У контексті податкової безпеки важливо досягти збалансованого співвідношення між податковими та неподатковими надходженнями, що

дозволить мінімізувати фінансові ризики. Надмірна частка неподаткових надходжень може створювати ілюзію фінансової стійкості, але в довгостроковій перспективі така модель є нестійкою, оскільки нестабільні джерела доходу не здатні забезпечити безперервне фінансування державних видатків. Отже, стабільна податкова система, яка ґрунтується на ефективному оподаткуванні, є ключовою умовою податкової безпеки держави. Це дозволяє уряду не лише задовольняти бюджетні потреби, а й проводити структурні реформи, підвищувати соціальні стандарти та забезпечувати стабільний економічний розвиток.

Важливим аспектом є також необхідність постійного моніторингу співвідношення податкових та неподаткових надходжень, що дозволяє вчасно виявляти можливі ризики та ухвалювати коригуючі рішення. Зокрема, в умовах зниження податкових надходжень уряд може збільшити залежність від неподаткових джерел, що потенційно знижує фінансову незалежність і ставить під загрозу податкову безпеку. Таким чином, аналіз співвідношення податкових та неподаткових надходжень дає змогу глибше зрозуміти ефективність бюджетної політики держави та оцінити її здатність забезпечувати податкову безпеку в умовах мінливих економічних та соціальних факторів.

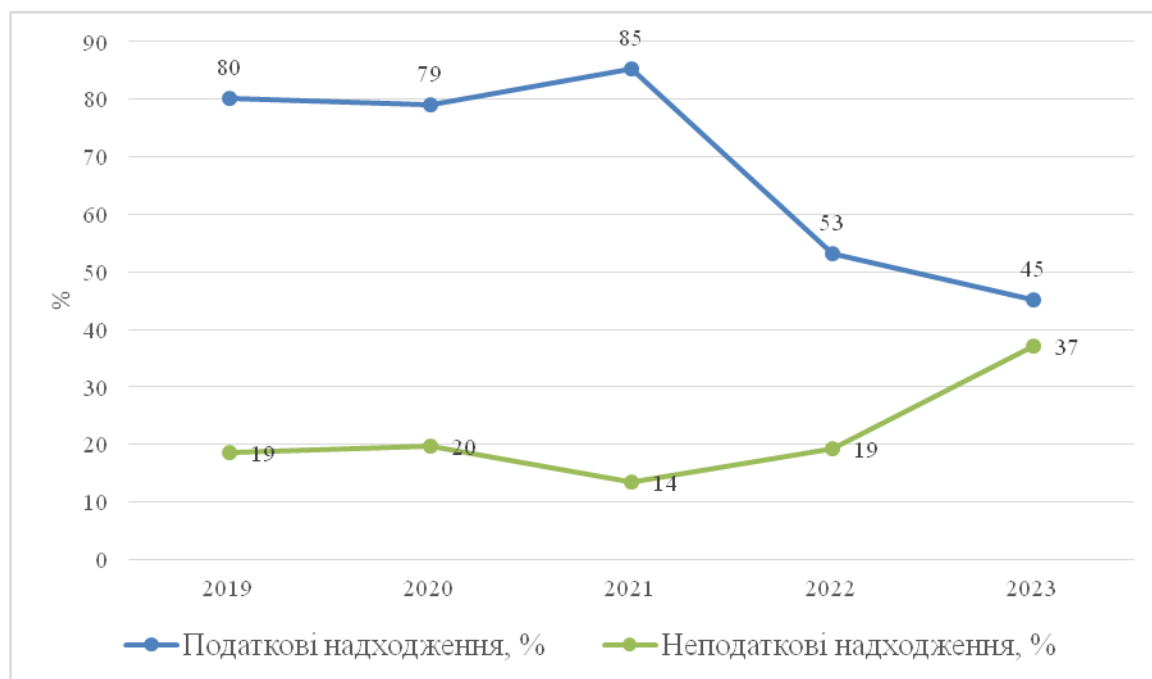

Рис. 2.2. Питома вага податкових та неподаткових надходжень до бюджету України 2019-2023 рр. [на основі 56]

Аналізуючи динаміку питомої ваги податкових і неподаткових надходжень до бюджету України за період 2019-2023 років, можна виділити кілька ключових тенденцій, що відображають зміни у структурі бюджетних доходів та стан податкової системи країни.

У 2019-2021 роках частка податкових надходжень була стабільно високою, що свідчить про відносну ефективність податкової системи у забезпеченні фінансування державного бюджету. Зокрема, у 2019 році податкові надходження становили 80% загального обсягу бюджетних доходів, у 2020 році їх частка знизилася незначно - до 79%, а у 2021 році зросла до 85%. У цей період неподаткові надходження демонстрували зворотну тенденцію: їх питома вага знизилася з 19% у 2019 році до 14% у 2021 році. Така стабільність податкових надходжень може бути пов'язана з активним податковим адмініструванням, відсутністю значних економічних потрясінь та домінуванням податкових джерел у структурі доходів бюджету.

Починаючи з 2022 року, ситуація суттєво змінилася. Частка податкових надходжень впала до 53%, що свідчить про значне зниження їх ролі у фінансуванні державного бюджету. Одночасно з цим частка неподаткових надходжень зросла до 19%. У 2023 році падіння частки податкових надходжень продовжилося, досягнувши критично низького рівня у 45%, тоді як частка неподаткових надходжень зросла до 37%. Ці зміни можуть бути зумовлені рядом факторів, включаючи економічну кризу, спричинену зовнішніми та внутрішніми чинниками, зниження податкової бази через падіння економічної активності, а також збільшення ролі альтернативних джерел доходів, таких як державні дивіденди, плата за використання природних ресурсів та інші надходження.

Загальний аналіз демонструє значну нестабільність структури бюджетних доходів у 2022-2023 роках, що є тривожним сигналом для податкової системи України. Збільшення питомої ваги неподаткових надходжень свідчить про підвищену залежність бюджету від джерел, які не є постійними та передбачуваними, що підвищує ризики для забезпечення довгострокової фінансової стабільності. Для підвищення рівня податкової безпеки України

необхідно зосередитися на реформуванні податкової системи, розширенні податкової бази та зменшенні залежності від нестабільних неподаткових доходів.

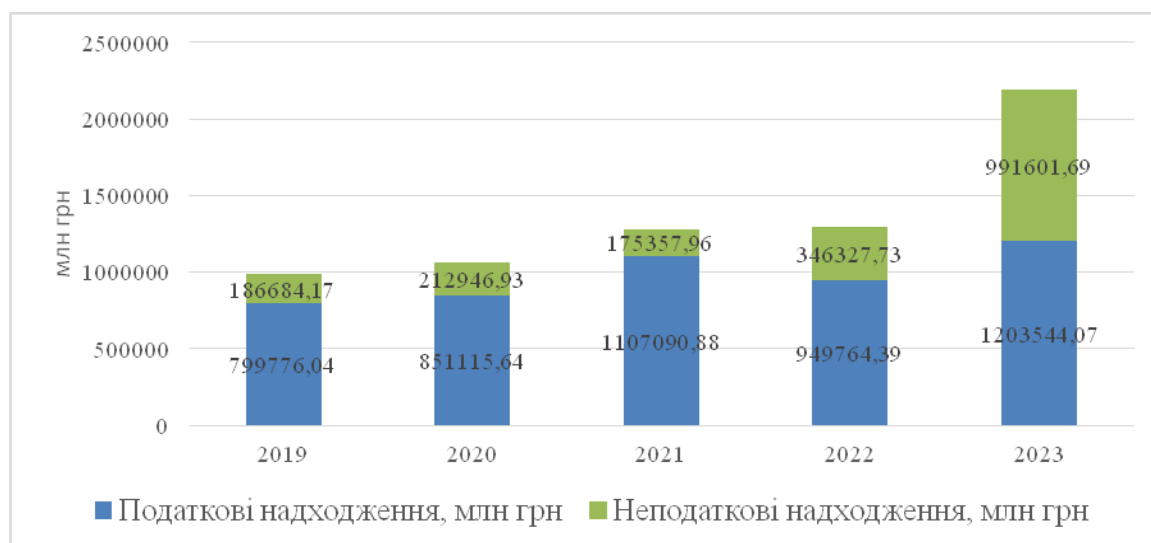

Рис. 2.3. Динаміка зміни податкових та неподаткових надходжень до бюджету України 2019-2023 рр. [на основі 56]

Аналіз податкових та неподаткових надходжень до бюджету України за період 2019-2023 років демонструє певні тенденції та виклики, з якими стикалася податкова система держави. Протягом цього періоду відбулися значні коливання в обсягах як податкових, так і неподаткових надходжень, що вказує на зміну структурних умов та вплив макроекономічних факторів.

Аналізуючи обсяги податкових та неподаткових надходжень до бюджету України за період 2019-2023 років, можна простежити суттєві зміни у структурі бюджетних доходів, що відображають вплив економічних, соціальних та зовнішньоекономічних чинників.

У 2019-2021 роках спостерігалось стабільне зростання податкових надходжень, що свідчить про ефективне функціонування податкової системи в умовах відносної економічної стабільності. Зокрема, у 2019 році обсяг податкових надходжень становив 799,8 млрд грн, а у 2020 році - 851,1 млрд грн, що відповідає зростанню на 6,4%. У 2021 році податкові надходження досягли 1,1 трлн грн, що свідчить про значне збільшення на 30% порівняно з попереднім роком. Це могло бути результатом зростання економічної активності, покращення податкового адміністрування та розширення податкової бази.

Водночас обсяги неподаткових надходжень демонстрували коливання. У 2019 році вони становили 186,7 млрд грн, у 2020 році зросли на 14% - до 212,9 млрд грн, але в 2021 році знизилися до 175,4 млрд грн, що може бути пов'язано зі зменшенням доходів від управління державними активами або використання природних ресурсів.

Починаючи з 2022 року, динаміка змінилася. Податкові надходження знизилися до 949,8 млрд грн, що на 14% менше порівняно з 2021 роком. Це зниження, ймовірно, спричинене впливом війни, зменшення економічної активності та втратами податкової бази. У той же час неподаткові надходження різко зросли до 346,3 млрд грн (на 97,5% більше, ніж у 2021 році), що свідчить про зростання залежності бюджету від альтернативних джерел доходів.

У 2023 році спостерігається часткове відновлення податкових надходжень до 1,2 трлн грн, що є зростанням на 26,7% порівняно з 2022 роком. Водночас неподаткові надходження збільшилися втричі, досягнувши рекордного значення у 991,6 млрд грн. Це зростання може бути пов'язане із залученням міжнародної фінансової допомоги, доходами від управління державними активами та іншими нестандартними джерелами.

Аналіз демонструє, що у 2019–2021 роках бюджет України був орієнтований переважно на податкові надходження, які забезпечували основну частину доходів. Проте з 2022 року спостерігається значне зниження ролі податків, що вказує на кризовий стан податкової системи, спричинений зовнішніми факторами. Різне збільшення неподаткових надходжень у 2022–2023 роках свідчить про підвищену залежність бюджету від нестабільних джерел, таких як міжнародна допомога чи доходи від разових операцій.

Для забезпечення податкової безпеки України важливо зміцнити податкову систему, сприяти відновленню економічної активності та поступово зменшувати залежність від неподаткових надходжень, що мають нестабільний характер. Це дозволить забезпечити стійкість бюджетної системи та фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

Загалом, висновки на основі цих даних вказують на необхідність оптимізації податкової політики з метою зміцнення податкової бази та підвищення стабільності бюджетних надходжень. Надмірна залежність від неподаткових надходжень, особливо в умовах економічної нестабільності, може негативно вплинути на стійкість бюджету та фінансову безпеку держави.

Далі проаналізуємо податкову безпеку України на основі відповідних показників.

Розрахунок частки податкових надходжень у ВВП. Цей показник демонструє, яку частину валового внутрішнього продукту становлять податкові надходження.

$$\text{Частка податкових надходжень у ВВП} = (\text{Податкові надходження} / \text{ВВП}) \times 100 \quad (2.1)$$

Розрахунок частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті (ВВП) є важливим показником для оцінки податкової безпеки держави, оскільки він дозволяє зрозуміти, який обсяг національного доходу перетворюється на податкові надходження. Цей показник характеризує не лише фінансову спроможність країни, але й ефективність її податкової системи. Високий рівень частки податкових надходжень у ВВП свідчить про те, що держава спроможна збирати значні ресурси для фінансування своїх витрат, забезпечуючи тим самим виконання соціальних, економічних та оборонних функцій. У той же час, якщо частка податкових надходжень у ВВП залишається на низькому рівні, це може вказувати на недостатню ефективність податкового адміністрування, а також на високий рівень тінізації економіки, що є серйозним ризиком для податкової безпеки.

Важливість цього показника полягає в тому, що він надає інформацію про співвідношення між економічною активністю та податковими надходженнями. Це, в свою чергу, допомагає зрозуміти, наскільки справедливо та ефективно податкова система розподіляє податковий тягар між різними секторами економіки. Коли держава має можливість отримувати значну частку доходу від

ВВП через податкові надходження, це свідчить про стабільну та дієву економіку, яка здатна забезпечити свої потреби без значних запозичень або надмірної залежності від зовнішніх ресурсів.

У процесі прийняття рішень щодо підвищення податкової безпеки, цей показник може служити важливим інструментом для визначення напрямків політики. Наприклад, у разі виявлення низької частки податкових надходжень у ВВП, державні органи можуть зосередитися на посиленні контролю за дотриманням податкового законодавства, розробці нових податкових механізмів або ж проведенні реформ, спрямованих на скорочення тіньового сектора. Крім того, аналіз динаміки цього показника протягом кількох років дозволяє виявити тенденції та адаптувати податкову політику до змін у макроекономічному середовищі, зокрема до коливань ВВП, які можуть бути спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами. Таким чином, розрахунок частки податкових надходжень у ВВП не лише дає змогу оцінити стан податкової системи, але й є основою для прийняття обґрунтованих рішень щодо її вдосконалення та забезпечення податкової безпеки в державі.

Рис. 2.4. Динаміка частки податкових надходжень у ВВП України 2019-2023 рр.
[на основі 34, 56]

Аналіз частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті (ВВП) України за період 2019-2023 років показує стабільність цього показника в

умовах змінної економічної ситуації, але також вказує на певні тенденції, які заслуговують на увагу.

У 2019–2021 роках частка податкових надходжень у ВВП залишалася стабільною на рівні 20%. Це свідчить про те, що податкові надходження стабільно підтримували рівень економічної активності та виконували свою роль у фінансуванні державного бюджету на високому рівні, не змінюючи свого співвідношення до ВВП. Така стабільність може бути ознакою ефективного адміністрування податків та економічної стабільності на початку зазначеного періоду.

Однак починаючи з 2022 року, частка податкових надходжень у ВВП знизилася до 18%. Це зниження може бути пов'язане з негативними економічними наслідками війни, які вплинули на загальний рівень економічної діяльності та скорочення податкової бази. Хоча податкові надходження в абсолютних цифрах могли залишатися на досить високому рівні, їх частка у ВВП зменшилася через спад економіки.

У 2023 році частка податкових надходжень у ВВП залишилася на рівні 18%, що вказує на відсутність суттєвих змін у порівнянні з 2022 роком. Це може свідчити про стабілізацію економічної ситуації після значних потрясінь, але на той час економіка ще не відновилася до довоєнного рівня.

Загалом, показник частки податкових надходжень у ВВП демонструє певну стабільність у перші три роки досліджуваного періоду, але зниження цього показника з 2022 року вказує на негативний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на економіку та податкову базу країни. Це підкреслює необхідність посилення податкової системи та економічної політики для забезпечення стійкого фінансування бюджету та податкової безпеки України в умовах нестабільної економічної ситуації.

2. Розрахунок частки неподаткових надходжень у ВВП. Цей показник демонструє, яку частину валового внутрішнього продукту становлять неподаткові надходження.

$$\text{Частка неподаткових надходжень у ВВП} = (\text{Неподаткові надходження} / \text{ВВП}) \times 100 \quad (2.2)$$

Розрахунок частки неподаткових надходжень у ВВП є значущим показником, що дозволяє оцінити, яку частину національного економічного продукту забезпечують неподаткові надходження. Цей індикатор показує, якою мірою держава може покладатися на доходи, не пов'язані з оподаткуванням, для фінансування своїх видатків і розвитку. Неподаткові надходження включають доходи від державної власності, ліцензійні платежі, штрафи, надходження від державних підприємств, а також платежі за користування природними ресурсами. Залежно від економічної політики, такий показник може вказувати на стратегічні напрямки державного управління в бюджетній сфері, зокрема щодо збільшення фінансової незалежності від податків.

Значення частки неподаткових надходжень у ВВП може свідчити про кілька важливих аспектів економічної безпеки держави. Високий показник вказує на те, що держава отримує значний обсяг доходів із джерел, які не створюють податкового навантаження на бізнес і громадян. Це може бути позитивним фактором, адже забезпечує додаткове джерело фінансування, особливо в умовах, коли є необхідність у зниженні податкового тиску або коли економічна ситуація ускладнює збір податків. Однак надмірна залежність від неподаткових доходів може вказувати на недостатню стійкість бюджетної системи, оскільки багато видів неподаткових надходжень є непостійними або залежать від зовнішніх чинників. Наприклад, доходи від природних ресурсів можуть коливатися через зміни світових цін або регуляторні обмеження, а штрафи та ліцензійні платежі зазвичай мають одноразовий характер.

Частка неподаткових надходжень у ВВП також дає можливість оцінити ефективність управління державним майном та природними ресурсами. Високий рівень таких доходів може бути свідченням ефективного державного управління цими активами, а також вдалого використання національних ресурсів для зростання доходів бюджету. Проте, низький рівень неподаткових надходжень у ВВП може свідчити про недостатню активність держави в цій сфері або про

обмежені можливості для такого виду доходів, що є сигналом для уряду про необхідність оптимізації державного сектору.

Розрахунок частки неподаткових надходжень у ВВП дозволяє уряду своєчасно реагувати на структурні зміни в економіці та адаптувати бюджетну політику. Наприклад, у разі зниження цього показника може бути необхідним перегляд підходів до управління державними активами або диверсифікація джерел неподаткових доходів. Це сприяє підвищенню фінансової гнучкості, яка є важливою для забезпечення довгострокової економічної стабільності. Таким чином, частка неподаткових надходжень у ВВП є ключовим інструментом для оцінки фінансової стійкості держави та її здатності адаптуватися до нових економічних умов, що забезпечує ефективну реалізацію бюджетної політики та підтримку податкової безпеки.

Рис. 2.5. Динаміка частки неподаткових надходжень у ВВП України 2019-2023 рр.[на основі 56]

Аналіз частки неподаткових надходжень у валовому внутрішньому продукті (ВВП) України за період 2019-2023 років вказує на значні зміни в структурі джерел доходів державного бюджету.

У 2019 та 2020 роках частка неподаткових надходжень у ВВП була стабільною на рівні 5%. Це свідчить про те, що в ці роки неподаткові надходження мали певний, але обмежений вплив на фінансування державного бюджету, при цьому податкові надходження залишалися основним джерелом доходів.

У 2021 році частка неподаткових надходжень зменшилася до 3%. Це може бути результатом стабільності податкових надходжень та загальної економічної ситуації, коли основний акцент був зроблений на податкові надходження для забезпечення бюджетних потреб.

З 2022 року спостерігається різке зростання частки неподаткових надходжень у ВВП: до 7% у 2022 році та 15% у 2023 році. Це свідчить про значне збільшення залежності державного бюджету від неподаткових джерел доходів, що, ймовірно, є реакцією на складну економічну ситуацію, спричинену війною та іншими зовнішніми факторами. В умовах економічного спаду, зменшення податкових надходжень та зростання використання неподаткових джерел, таких як дивіденди, доходи від управління державними активами чи використання природних ресурсів, дозволили збалансувати бюджет та забезпечити фінансову стабільність у період кризових умов.

Загалом, зростання частки неподаткових надходжень у ВВП з 2022 року може свідчити про тимчасову залежність від менш стабільних джерел доходів у кризовий період, що підвищує фінансову гнучкість держави, але також вказує на необхідність зменшення цієї залежності в довгостроковій перспективі для забезпечення стабільності бюджетних надходжень.

3. Розрахунок частки податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень. Цей показник дозволяє оцінити, яку частку бюджету формують податкові надходження.

$$\text{Частка податкових надходжень у бюджеті} = (\text{Податкові надходження} / \text{Всього надходження бюджету}) \times 100 \quad (2.3)$$

Розрахунок частки податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень є важливим інструментом для аналізу фінансової стабільності держави та її податкової безпеки. Цей показник показує, яку частину бюджету формують податкові надходження, що, в свою чергу, дає можливість оцінити залежність держави від податків як основного джерела доходу. Висока частка податкових надходжень в бюджеті свідчить про ефективність податкової системи

та адміністрування, а також про здатність держави забезпечувати соціально-економічні потреби своїх громадян за рахунок власних ресурсів.

Важливість цього показника полягає в його здатності виявляти потенційні ризики та слабкі місця в бюджетній політиці. Якщо частка податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень є низькою, це може свідчити про наявність проблем з податковою дисципліною, недостатню ефективність адміністрування податків або про наявність значного обсягу неподаткових надходжень, що може бути не стійким. У таких випадках державі необхідно зосередити зусилля на вдосконаленні податкової політики, зокрема, на розробці нових механізмів стимулювання дотримання податкового законодавства та на покращенні податкового контролю.

При прийнятті рішень щодо підвищення податкової безпеки даний показник може використовуватися як основа для формування стратегій реформування податкової системи. Наприклад, якщо аналіз вказує на зниження частки податкових надходжень у бюджеті, це може бути сигналом для уряду про необхідність проведення комплексних заходів з метою збільшення обсягу податкових надходжень. Це може включати поліпшення умов для ведення бізнесу, скорочення тіньового сектора економіки, підвищення прозорості у податкових відносинах та зміцнення довіри між державою та платниками податків.

Крім того, даний показник може бути корисним для порівняльного аналізу податкової системи України з податковими системами інших країн. Це дає можливість виявити кращі практики та адаптувати їх до національних умов, що в свою чергу може призвести до покращення податкової політики та підвищення податкової безпеки.

Отже, частка податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень є важливим показником, що дозволяє оцінити фінансову стабільність держави, виявити слабкі місця в податковій системі та сприяти прийняттю обґрунтованих рішень щодо підвищення податкової безпеки. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до оцінки податкової безпеки, що включає

аналіз не лише фінансових показників, а й соціально-економічних умов, в яких функціонує податкова система.

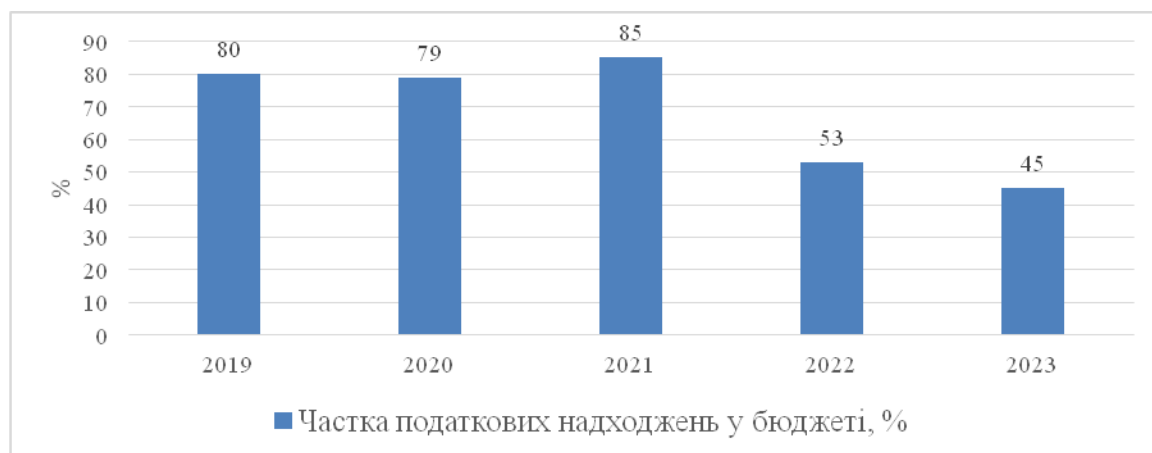

Рис. 2.6. Динаміка частки податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету України 2019-2023 рр. [на основі 56]

Аналіз частки податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень України за період 2019-2023 років демонструє суттєві коливання, що можуть бути пов'язані з різними економічними та політичними факторами.

У 2019 та 2020 роках частка податкових надходжень у бюджеті була досить високою, становлячи відповідно 80% та 79%. Це вказує на стабільність податкової системи в ці роки, де податкові надходження відігравали основну роль у формуванні державного бюджету. Така ситуація свідчить про ефективне адміністрування податків і високий рівень зборів, що дозволяли забезпечити фінансування державних витрат в умовах помірної економічної стабільності.

Однак, з 2022 року, починаючи з 53% у частці податкових надходжень, цей показник значно знизився, досягнувши лише 45% у 2023 році. Таке різке зниження частки податкових надходжень можна пояснити низкою обставин, зокрема економічною кризою, викликаною військовим конфліктом, а також складнощами у зборі податків через зниження економічної активності, скорочення обсягів виробництва та зростання неформальної економіки. Водночас зростання частки неподаткових надходжень, що компенсувало зниження податкових зборів, вказує на необхідність залучення альтернативних джерел доходів для стабілізації бюджету.

Значне зменшення частки податкових надходжень у бюджеті за останні роки свідчить про нестабільність податкової системи України в умовах кризи. Це вимагає подальших зусиль щодо посилення податкового адміністрування, а також розвитку альтернативних джерел доходів для забезпечення більшої фінансової стійкості та зменшення залежності від податкових зборів у майбутньому.

Загалом, висока змінність частки податкових надходжень у бюджеті України за останні п'ять років демонструє нестабільність бюджетної структури, що може негативно впливати на фінансову безпеку держави. Це підкреслює необхідність підвищення стійкості податкових надходжень, розвитку податкової бази та стабілізації джерел доходів для забезпечення сталого фінансування державних витрат.

4. Розрахунок частки неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень. Цей показник дозволяє оцінити, яку частку бюджету формують неподаткові надходження.

$$\text{Частка неподаткових надходжень у бюджеті} = (\text{Неподаткові надходження} / \text{Всього надходження бюджету}) \times 100 \quad (2.4)$$

Розрахунок частки неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень є важливим інструментом для аналізу структури доходів державного бюджету та оцінки його фінансової стабільності. Цей показник відображає, яку частину бюджетних надходжень формують неподаткові надходження, що дозволяє з'ясувати, наскільки залежить бюджет від податкових доходів та які ризики можуть виникнути у випадку нестабільності неподаткових джерел.

Висока частка неподаткових надходжень може вказувати на те, що держава має доступ до альтернативних джерел доходів, що знижує її залежність від податкових надходжень. Проте, якщо частка неподаткових надходжень є значною, це також може свідчити про ризики, пов'язані з нестабільністю цих джерел. Наприклад, якщо неподаткові надходження формуються переважно за рахунок одноразових платежів або не постійних доходів, це може створити

ситуацію, в якій бюджет не зможе забезпечити сталість фінансування соціальних програм у майбутньому.

Частка неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень може бути важливим індикатором ризиків у бюджетній політиці. Низька частка неподаткових надходжень може свідчити про те, що держава не має достатньо ресурсів для фінансування своїх потреб без постійної підтримки податкових надходжень. У таких випадках, необхідно зосередити зусилля на вдосконаленні податкової системи та підвищенні податкової дисципліни.

Дані про частку неподаткових надходжень можуть бути використані для формування стратегій реформування податкової системи. Наприклад, якщо аналіз вказує на зростання частки неподаткових надходжень, це може свідчити про ефективність запроваджених механізмів стимулювання бізнесу та вдосконалення адміністрування. Водночас, якщо частка неподаткових надходжень стрімко зростає, уряд може вважати за необхідне перевірити, чи не втрачає він контроль над податковими доходами.

Частка неподаткових надходжень також може бути корисною для порівняльного аналізу податкової системи України з системами інших країн. Це дозволяє виявити кращі практики у формуванні бюджетних доходів і адаптувати їх до національних умов, що в свою чергу може призвести до поліпшення податкової політики та підвищення податкової безпеки.

Таким чином, розрахунок частки неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень є важливим показником, який дозволяє оцінити структуру бюджету, виявити потенційні ризики та слабкі місця в бюджетній політиці, а також сприяти прийняттю обґрунтованих рішень щодо підвищення податкової безпеки. Цей показник підкреслює необхідність комплексного підходу до оцінки фінансової стабільності держави, який включає аналіз не лише фіскальних показників, а й соціально-економічних умов, у яких функціонує податкова система.

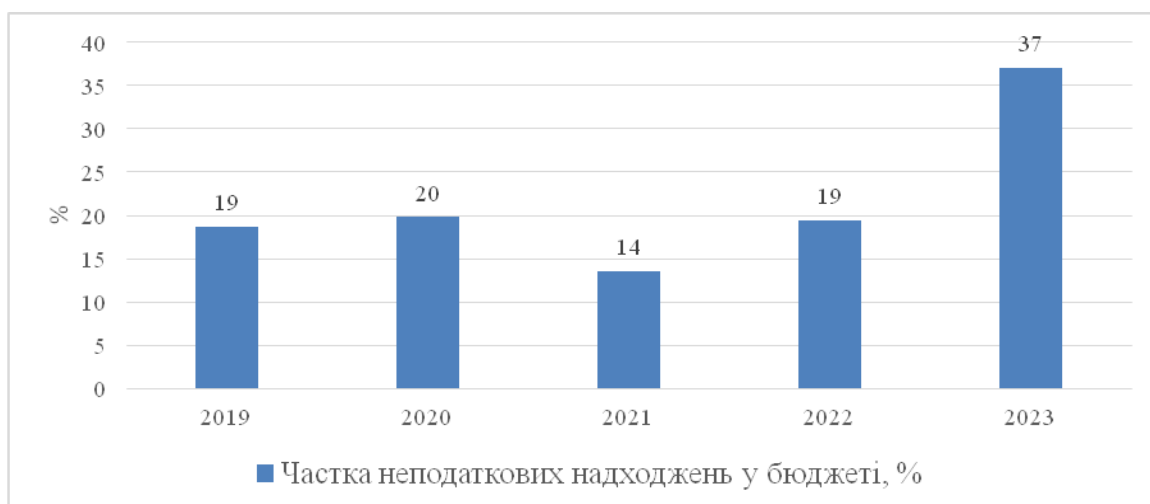

Рис. 2.7. Динаміка частки неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету України 2019-2023 рр. [на основі 56]

Аналіз частки неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень України за період 2019-2023 років свідчить про значні зміни в залежності від економічної ситуації в країні.

У 2019 і 2020 роках частка неподаткових надходжень залишалася досить стабільною, становлячи 19% та 20% відповідно. Це свідчить про збалансовану структуру доходів бюджету, де неподаткові надходження відігравали важливу роль, але не домінували в порівнянні з податковими надходженнями. Така ситуація могла бути наслідком стабільної економічної діяльності, де державний бюджет формувався переважно за рахунок податкових надходжень, а неподаткові ресурси виступали як додаткове джерело фінансування.

Проте, у 2021 році частка неподаткових надходжень знизилася до 14%, що може свідчити про покращення економічної ситуації, коли основну роль у бюджеті почали відігравати податкові надходження. Таке зниження частки неподаткових надходжень може бути також результатом політики уряду, спрямованої на підвищення податкових зборів і зменшення залежності від додаткових джерел доходів.

З 2022 року частка неподаткових надходжень знову почала зростати, досягнувши 19% у 2022 році та 37% у 2023 році. Це може бути результатом економічної кризи, пов'язаної з військовим конфліктом, коли уряд був змушений

покладатися на додаткові джерела доходів, такі як надходження від державних дивідендів, використання природних ресурсів або доходи від продажу активів. Зокрема, значне зростання частки неподаткових надходжень у 2023 році (до 37%) може бути наслідком зміщення акценту на альтернативні джерела фінансування бюджету через значні труднощі в податковій системі, зокрема через зниження економічної активності та скорочення податкових зборів.

Загалом, зростання частки неподаткових надходжень у структурі бюджету протягом останніх років демонструє зростання залежності держави від менш стабільних та менш передбачуваних джерел доходу. Це підкреслює потребу в подальших заходах щодо підвищення стійкості податкової бази, зниження бюджетної залежності від разових неподаткових надходжень та вдосконалення податкової політики для забезпечення фінансової стабільності та зміцнення податкової безпеки.

5. Коефіцієнт податкового навантаження. Цей показник показує, яку частину доходів населення та бізнесу сплачують у вигляді податків.

$$\text{Коефіцієнт податкової завантаженості} = (\text{Податкові надходження} + \text{Неподаткові надходження} / \text{ВВП}) \times 1000 \quad (2.5)$$

Коефіцієнт податкової навантаженості є важливим показником, який відображає частку доходів населення та підприємств, що спрямовується на сплату податків. Він розраховується шляхом ділення загальної суми податкових надходжень на валовий внутрішній продукт (ВВП), а потім множення результату на тисячу, що дозволяє представити його у вигляді зрозумілої величини. Важливість цього показника полягає в його здатності відображати фіскальний тягар, який покладається на економічні агенти, що може істотно вплинути на їхню спроможність до інвестування, споживання та розвитку бізнесу. Високий коефіцієнт податкової навантаженості може свідчити про те, що населення та підприємства сплачують значну частину своїх доходів у вигляді податків, що може призводити до зниження економічної активності, оскільки залишається менше ресурсів для витрат на споживання чи інвестиції.

Використання коефіцієнта податкової навантаженості у процесі прийняття рішень щодо підвищення податкової безпеки є вкрай важливим. Зокрема, аналіз цього показника може допомогти визначити, чи знаходиться податкове навантаження на оптимальному рівні, або ж чи потрібно внести зміни до податкової політики для забезпечення більш збалансованої економічної ситуації. Коли коефіцієнт підвищується, це може сигналізувати про необхідність проведення реформ у сфері податкового адміністрування, включаючи перегляд ставок податків, виявлення і ліквідацію можливостей для ухилення від сплати податків, а також підвищення ефективності використання податкових надходжень.

Крім того, важливо враховувати динаміку зміни цього показника у часі. Постійне зростання коефіцієнта податкової навантаженості може бути ознакою економічних проблем, таких як зниження доходів населення або бізнесу, що, в свою чергу, може спонукати державу до розробки нових заходів для підтримки економічного зростання. Відповідно, зниження цього коефіцієнта може свідчити про поліпшення економічної ситуації, що відкриває можливості для збільшення обсягів інвестицій та споживання, а також зменшення тиску на платників податків.

Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнта податкового навантаження 2019-2023 рр.

[на основі 56]

Таким чином, розрахунок та аналіз коефіцієнта податкової навантаженості є критично важливими для оцінки податкової безпеки. Цей показник не лише відображає фіскальний тягар, а й служить інструментом для оцінки ефективності податкової політики та адміністрування, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення, які сприятимуть покращенню економічної ситуації в державі.

Аналіз коефіцієнта податкового навантаження в Україні за період 2019-2023 років дозволяє оцінити зміни у фінансовому тиску на економіку країни через податкові зобов'язання.

У 2019 році коефіцієнт податкового навантаження становив 248 грн, що свідчить про помірне податкове навантаження на економіку в цей період. Це було характерно для економічної ситуації, коли податкові ставки і збори були достатніми для підтримки бюджетних потреб, але не перевищували здатності економіки адаптуватися до них.

У 2020 році коефіцієнт податкового навантаження злегка зріс до 254 грн, що може бути наслідком економічних заходів, запроваджених у зв'язку з пандемією COVID-19. Хоча відзначається незначне зростання, цей рівень все ще вказує на наявність достатньо помірного податкового навантаження в умовах непередбачуваних економічних умов.

У 2021 році коефіцієнт податкового навантаження знизився до 235 грн, що може свідчити про деяке полегшення для платників податків, ймовірно, внаслідок введення заходів для стимулювання економічного відновлення після пандемії. Зниження податкового навантаження на фоні економічної стабілізації могло бути спрямоване на підтримку бізнесу та громадян.

У 2022 році коефіцієнт податкового навантаження знову зріс до 250 грн, що може бути результатом економічних труднощів, зокрема війни, яка потребувала додаткових бюджетних витрат. Підвищення податкового навантаження в цей період могло бути зумовлене необхідністю забезпечити фінансування державних витрат під час кризових умов.

Найбільше зростання коефіцієнта податкового навантаження спостерігається у 2023 році, коли він досяг 336 грн. Це свідчить про значне збільшення

фінансового тиску на економіку в умовах тривалої війни та необхідності фінансування державного апарату, соціальних виплат і оборонних потреб. Такий рівень податкового навантаження може викликати негативні економічні наслідки, включаючи зниження інвестиційної активності та подальший тиск на бізнес.

Зростання коефіцієнта податкового навантаження у 2023 році свідчить про значне посилення фінансового тиску на економіку країни, що є наслідком економічної кризи, викликаной війною. Однак високий рівень податкового навантаження може мати негативний вплив на економічну активність, і в майбутньому необхідно знайти баланс між забезпеченням фінансування державних потреб і підтримкою економічного зростання.

6. Розрахунок зміни податкових надходжень у динаміці. Це показник, що відображає, як змінюються податкові надходження з року в рік:

$$\text{Зміна податкових надходжень} = [(Податкові надходження t - Податкові надходження t-1) / Податкові надходження t-1] \times 100 \quad (2.6)$$

Розрахунок зміни податкових надходжень у динаміці є важливим показником, який демонструє тенденції в надходженнях до державного бюджету від податків протягом певного періоду. Цей показник, зазвичай виражений у відсотках, дозволяє аналізувати зростання або зменшення податкових надходжень у порівнянні з попередніми періодами, що, у свою чергу, дає змогу виявити як позитивні, так і негативні зміни в економічній ситуації країни.

Важливість цього показника полягає в його здатності відображати загальний стан податкової системи та економіки в цілому. Зміни в податкових надходженнях можуть бути наслідком як змін у податковому законодавстві, так і результатом коливань у економічному середовищі, таких як зміни в обсягах виробництва, рівень зайнятості, інфляція чи макроекономічні шоки. Аналіз динаміки податкових надходжень може виявити проблеми, пов'язані з податковою дисципліною, адже зменшення надходжень може свідчити про зростання податкового боргу, зниження рівня дотримання податкових зобов'язань або збільшення тіньової економіки.

У прийнятті рішень щодо підвищення податкової безпеки, розрахунок зміни податкових надходжень у динаміці може слугувати основою для формування стратегій і політик. Наприклад, якщо спостерігається стійке зменшення податкових надходжень, це може свідчити про необхідність перегляду податкової політики, вдосконалення механізмів адміністрування податків або посилення контролю за дотриманням податкового законодавства. З іншого боку, позитивна динаміка надходжень може вказувати на ефективність запроваджених реформ або економічне зростання, що дозволяє державі спланувати подальші інвестиції в соціально-економічні програми.

Таким чином, розрахунок зміни податкових надходжень у динаміці є критично важливим інструментом для оцінки податкової безпеки держави. Він не лише дозволяє виявити тенденції в податковій системі, але й слугує основою для прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на покращення фінансового стану держави, стабілізацію економічної ситуації та забезпечення стійкості податкової системи в умовах невизначеності та викликів, які постають перед національною економікою.

Рис. 2.9. Динаміка приросту податкових надходжень 2019-2023 рр. [на основі 56]

Аналіз зміни приросту податкових надходжень в Україні за період 2019-2023 років дозволяє оцінити динаміку та фактори, що впливали на бюджетну стабільність держави.

У 2020 році приріст податкових надходжень склав 6%. Цей помірний ріст може бути обумовлений певною стабільністю податкової системи в умовах

глобальної економічної нестабільності через пандемію COVID-19. Хоча економіка зазнала впливу кризи, податкові надходження все ж зазнали помірного зростання завдяки державним заходам підтримки та адаптації підприємств до нових умов.

У 2021 році приріст податкових надходжень значно зріс до 30%. Це свідчить про відновлення економічної активності після пандемії та стабілізацію податкової системи. Зростання було також підтримано більш високим рівнем податкових надходжень завдяки відновленню бізнесу та зростанню споживчого попиту. Високий приріст вказує на ефективність фіскальної політики в період економічного відновлення.

У 2022 році спостерігається негативна зміна приросту податкових надходжень, яка склала -14%. Це може бути наслідком серйозних економічних проблем, викликаних війною, які призвели до значного зниження виробництва, зниження споживчих витрат та труднощів у бізнес-секторі. Війна мала негативний вплив на здатність платників податків виконувати свої зобов'язання, що спричинило спад в податкових надходженнях.

У 2023 році приріст податкових надходжень знову зріс до 27%. Це свідчить про часткове відновлення економіки, незважаючи на продовження військового конфлікту. Зростання може бути результатом тимчасових фінансових заходів, зокрема підвищення податкових ставок або залучення нових джерел доходів для держави. Однак важливо зазначити, що таке зростання може бути нестабільним через тривалі економічні труднощі.

Зміни приросту податкових надходжень за 2019-2023 роки відображають економічні виклики та адаптацію податкової системи до зовнішніх і внутрішніх факторів. Найбільші коливання приросту відбулися в умовах кризи, викликаній пандемією та війною, що підкреслює необхідність стабілізації податкової політики для забезпечення довгострокового економічного відновлення та фінансової стабільності.

Отже, аналіз зміни приросту податкових надходжень за період 2019-2023 років демонструє коливання, які відображають вплив економічної ситуації на

бюджетні надходження. Ці дані можуть бути індикатором економічної нестабільності, потреби у вдосконаленні податкової політики або посиленні заходів із податкового адміністрування.

Аналіз податкових показників України за період 2019-2023 років дозволяє зробити низку висновків про стан податкової безпеки в державі. Податкова безпека країни протягом цього періоду характеризується високою залежністю від економічних та зовнішніх факторів, що позначилося на стабільності податкових надходжень, ефективності податкового адміністрування та здатності держави підтримувати необхідний рівень доходів.

Значні коливання в показниках приросту податкових надходжень і коефіцієнта податкового навантаження відображають нестабільність економічного середовища, в якому функціонувала податкова система України. Високий приріст податкових надходжень у 2021 та 2023 роках свідчить про тимчасове відновлення економіки, яке, однак, виявилось нестійким, що видно зі спадів у 2022 р. Це може бути наслідком зовнішніх економічних впливів, політичної нестабільності або нових викликів, таких як війна, криза в економічному секторі або коливання на світових ринках. Коливання приросту також підкреслюють вразливість державного бюджету до змін у макроекономічних умовах.

Зменшення частки податкових надходжень у ВВП і зниження їх частки у загальних бюджетних надходженнях протягом цього періоду можуть вказувати на ослаблення податкової дисципліни та зростання тіньової економіки. Висока частка неподаткових надходжень у бюджеті в 2019-2023 роках свідчить про те, що держава змушена покривати бюджетні потреби за рахунок нестійких джерел, які не забезпечують довгострокової фінансової стабільності. Це підвищує ризик фіскальної незбалансованості й знижує рівень податкової безпеки.

Коефіцієнт податкового навантаження також демонструє коливання, досягаючи свого піку в 2023 році. Це може свідчити про те, що податковий тиск на економіку зростав у відповідь на необхідність підтримання державних видатків, але при цьому виникав ризик негативного впливу на бізнес-середовище,

оскільки високий рівень податкового навантаження може стримувати економічну активність.

Загалом аналіз показників за 2019-2023 роки вказує на нестабільність податкової системи України та вразливість її податкової безпеки. Ця нестабільність пов'язана з недостатньою стійкістю податкових надходжень, необхідністю спиратися на неподаткові джерела фінансування та коливанням податкового навантаження на економіку. Для забезпечення податкової безпеки в Україні необхідно вдосконалювати податкову політику, підвищувати ефективність адміністрування податків, а також створювати стабільні умови для розвитку бізнесу, що зменшить залежність від нестабільних джерел доходу й зміцнить економічну базу держави.

Окремо варто зазначити про рівень тіньового сектору економіки України. Загалом важко об'єктивно оцінювати рівень тіньової економіки, оскільки не існує офіційно підтверджених даних щодо обсягу цього сектору економіки. Проте за різними оцінками тіньовий сектор економіки України становить близько 30% (рис. 2.10).

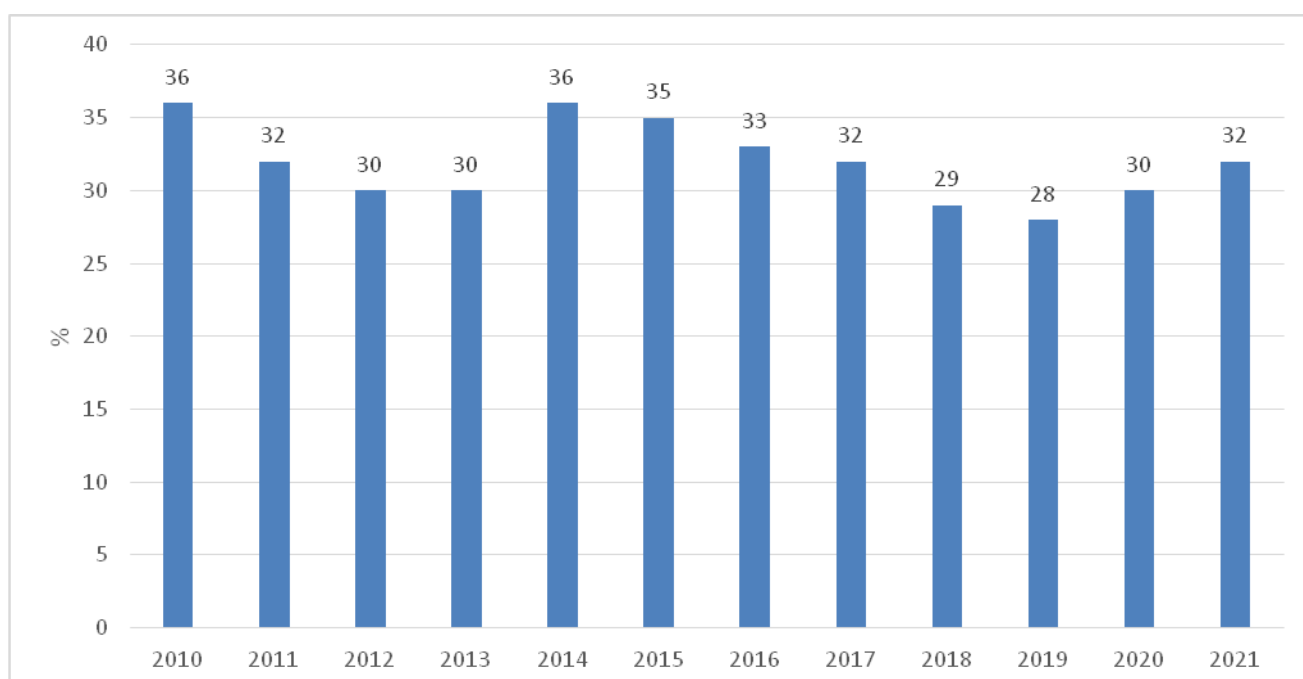

Рис. 2.10. Інтегральний показник рівня тіньового сектору економіки України [48]

Тіньова економіка сприяє зниженню ефективності податкової системи. Якщо велика частина економічної активності здійснюється поза офіційним сектором,

органи влади стикаються з труднощами в адмініструванні податків. Наявність великих обсягів тіньових доходів знижує здатність держави контролювати фіскальну політику, що може призвести до посилення податкового тиску на легальні підприємства та громадян, погіршуючи економічну ситуацію.

Зростання тіньового бізнесу в Україні, зокрема через невідповідність податкових ставок реальним економічним умовам, стимулює підприємців ухилятися від сплати податків. Це призводить до того, що значна частина економіки функціонує поза рамками правового поля, створюючи конкурентні переваги для тіньових підприємств. Легальний бізнес змушений змагатися з такими підприємствами, що підвищує економічну напругу і може призвести до втрати податкових доходів.

2.3. Напрями посилення податкової безпеки України

Для посилення податкової безпеки в Україні необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію податкової системи, підвищення її ефективності та зменшення ризиків, пов'язаних з економічною нестабільністю. Напрями посилення податкової безпеки України є важливими для створення стабільної фінансової системи та забезпечення довгострокового економічного зростання країни. В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, трансформація економіки, зростання тіньового сектора та нестабільна міжнародна ситуація, Україна потребує ефективних заходів для підвищення податкової безпеки. Основні напрями забезпечення податкової безпеки України наведені на рис. 2.11.

1. Реформа податкового адміністрування. Потрібно удосконалювати податкове адміністрування з метою підвищення його ефективності та прозорості. Це включає в себе автоматизацію процесів збору податків, впровадження сучасних електронних систем для обміну інформацією, розвиток інструментів для моніторингу та аналізу податкових надходжень. Крім того, необхідно підвищити

рівень кваліфікації податкових службовців та забезпечити належну підтримку платників податків для мінімізації випадків корупції та зловживань [9].

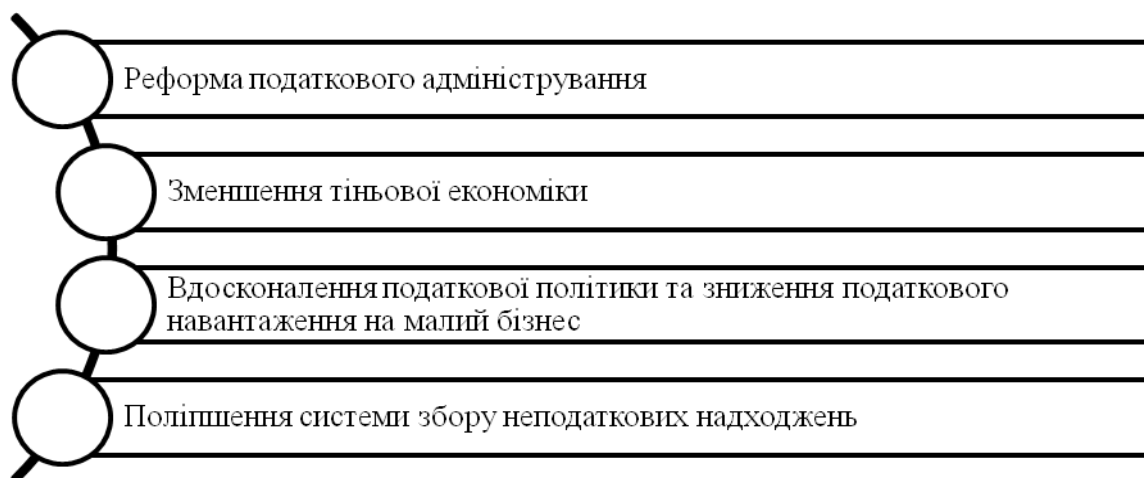

Рис. 2.11. Напрями забезпечення податкової безпеки України

Реформа податкового адміністрування є важливим елементом підвищення податкової безпеки держави, оскільки ефективне адміністрування забезпечує стабільне і справедливе надходження податкових доходів до бюджету. На цьому шляху особливу увагу необхідно приділяти кільком ключовим аспектам, які допоможуть створити більш прозору, ефективну та справедливую податкову систему.

Одним із основних кроків реформи є автоматизація податкових процесів, що дозволяє значно спростити й прискорити обробку податкової інформації. Завдяки автоматизації значно зменшується людський фактор, що підвищує точність і швидкість обробки податкових декларацій та звітів, зменшується ймовірність помилок і маніпуляцій з податковими даними. Впровадження автоматизованих систем дає змогу також знижувати адміністративне навантаження на платників податків і податкові органи, що дозволяє краще використовувати людські ресурси.

До таких систем можуть належати [33]:

Електронне декларування та звітність. Платники податків мають можливість подавати податкові декларації та звіти через електронні платформи, що значно спрощує процес подачі документів і скорочує можливості для зловживань. У разі

потреби системи повинні мати інструменти для перевірки поданих даних та автоматичну перевірку їх коректності.

Системи для автоматичного моніторингу та контролю. Впровадження програмних комплексів для моніторингу податкових надходжень дозволяє в реальному часі стежити за рівнем виконання податкових зобов'язань, виявляти потенційні ризики й порушення. Автоматизовані системи можуть допомогти в аналізі податкових надходжень, виявляти аномальні або підозрілі зміни в платіжних даних, що дозволяє швидше реагувати на потенційні правопорушення.

Модернізація електронних систем обміну даними є важливою частиною реформи податкового адміністрування. Для зменшення бюрократії та підвищення прозорості варто створювати сучасні платформи для автоматичного обміну податковою інформацією між державними органами, банками, підприємствами та іншими учасниками економічного процесу. Це забезпечить швидке та безпомилкове оновлення даних, що в свою чергу дозволить ефективно контролювати платіжну дисципліну та знижувати рівень шахрайства.

Міжвідомчі обміни даними. Для підвищення ефективності податкового адміністрування необхідно створити систему обміну інформацією між різними державними органами, що дозволить швидко виявляти невідповідності та порушення, зокрема між митними, податковими та іншими контролюючими органами.

Електронні платіжні системи. Це зручні платформи для сплати податків, які дозволяють платникам податків швидко та зручно сплачувати свої зобов'язання в режимі онлайн без необхідності особисто звертатися до податкових органів. Важливою частиною реформи є вдосконалення інструментів для моніторингу та аналізу податкових надходжень. Створення ефективних аналітичних систем, що дозволяють проводити детальний аналіз потоку податкових надходжень і порівнювати їх з прогнозами, допомагає державним органам більш оперативно реагувати на будь-які відхилення. Це також дозволяє знизити рівень ухилень від сплати податків і забезпечити більш справедливий податковий тягар серед платників податків.

Аналітичні платформи для прогнозування. Впровадження інструментів для створення моделей прогнозування дозволяє податковим органам оцінювати майбутні податкові надходження на основі економічних даних та історичних тенденцій, що дає змогу більш ефективно планувати бюджетні витрати.

Інструменти для оцінки ризиків. Розробка програм для оцінки податкових ризиків, зокрема у великих компаніях і корпораціях, дозволяє ефективно виявляти компанії, що можуть ухилятися від сплати податків або вчиняти інші порушення. Ці інструменти дають змогу скоротити обсяг робіт, пов'язаних з проведенням податкових перевірок, і забезпечити більш цілеспрямований контроль.

Для успішного впровадження реформ необхідно також працювати над підвищенням професійної кваліфікації податкових службовців. Підвищення рівня знань і навичок працівників податкової служби щодо нових технологій, змін у законодавстві та сучасних методів податкового контролю є важливим кроком для покращення якості адміністрування.

Постійне навчання та підвищення кваліфікації. Створення програм для регулярного навчання податкових працівників щодо нових методів аналізу, юридичних змін та інновацій у сфері податкових технологій дозволить значно покращити ефективність роботи податкових органів.

Незалежність та доброчесність податкових службовців. Забезпечення належного рівня етики та стандартів доброчесності в роботі податкових органів допоможе зменшити корупційні ризики та покращити довіру до податкової системи.

Одним із важливих аспектів є також забезпечення належної підтримки платників податків. Розробка чіткої та прозорої системи консультацій та допомоги дозволить бізнесу легше адаптуватися до нових умов оподаткування та зменшить кількість помилок у звітності. Важливо створити механізми, які сприятимуть добровільному виконанню податкових зобов'язань, а не лише застосуванню санкцій за порушення.

Запровадження безкоштовних гарячих ліній та онлайн-консультацій для платників податків дозволить швидко отримати відповіді на питання та знизить

ймовірність виникнення помилок при заповненні податкових декларацій. Важливо забезпечити доступність необхідної інформації для платників податків у зрозумілому вигляді, надавати методичні матеріали щодо заповнення звітності, що допоможе уникнути помилок.

Реформа податкового адміністрування повинна бути орієнтована на створення прозорості і підзвітної системи збору податків, що дозволить значно знизити рівень корупції в податковій службі. Для цього необхідно впроваджувати інструменти, які забезпечують більшу відкритість процесів, зокрема через публічні реєстри, системи контролю та відчутну відповідальність за зловживання.

Таким чином, реформа податкового адміністрування є необхідним кроком для зміцнення податкової безпеки України. Впровадження автоматизованих систем, підвищення кваліфікації податкових працівників, забезпечення прозорості процесів та покращення взаємодії з платниками податків дозволить підвищити ефективність збору податків і зменшити корупційні ризики, що сприятиме стабільному економічному розвитку країни.

2. Зменшення тіньової економіки. Важливо здійснювати заходи для скорочення тіньового сектору економіки, що знижує обсяг податкових надходжень та підвищує ризики фінансової нестабільності. Для цього необхідно посилити контроль за дотриманням податкового законодавства, покращити взаємодію між державними органами та бізнесом, а також вживати заходів для зниження бар'єрів для легалізації підприємств.

Зменшення тіньової економіки є одним із найважливіших напрямків посилення податкової безпеки держави, оскільки тіньова економіка, по суті, є джерелом виведення фінансів із легальної економіки, що призводить до значного зменшення податкових надходжень. Вона також може сприяти посиленню соціальних і економічних нерівностей, зростанню корупції та загрозі фінансової нестабільності. За оцінками міжнародних організацій, тіньовий сектор може становити значну частину валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, тому боротьба з ним є необхідним кроком до забезпечення фінансової стабільності та зміцнення податкової безпеки [49].

Основним кроком у боротьбі з тіньовою економікою є посилення контролю за виконанням податкових зобов'язань. Важливо, щоб органи податкової служби мали доступ до широкого спектру інформації про фінансові операції та діяльність суб'єктів господарювання, включаючи малий та середній бізнес, а також підприємства, які працюють у неформальному секторі. Це дозволяє своєчасно виявляти порушення податкового законодавства, відхилення від встановлених норм та маніпуляції з фінансовими потоками.

Для досягнення цієї мети можна впроваджувати такі заходи [24]:

- Аудит та перевірки. Посилення податкових перевірок, зокрема в тіньових секторах економіки, де рівень прихованих доходів може бути значним, дозволить виявляти випадки ухилення від сплати податків та незаконної діяльності. Однак, для забезпечення ефективності таких перевірок необхідно уникати їх використання як інструменту для корупційних дій, що вимагає встановлення чітких правил і стандартів для податкових органів.

- Підвищення рівня прозорості. Важливо, щоб бізнесмени, а також громадяни, були ознайомлені з правилами податкової дисципліни та мали можливість слідкувати за тим, як витрачаються державні кошти. Впровадження системи публічного звітування про фінансові потоки на рівні держави та підприємств дозволяє знизити рівень шахрайства та маніпуляцій.

Тіньова економіка часто виникає через наявність бар'єрів для ведення бізнесу в офіційній економіці, таких як надмірна бюрократія, високі податкові ставки та складні правила для реєстрації та ведення бізнесу. Тому одним з важливих кроків є створення сприятливих умов для бізнесу через полегшення податкового навантаження та спрощення адміністративних процедур [21].

Один із основних шляхів для зменшення тіньової економіки полягає в удосконаленні податкового законодавства. Це включає спрощення системи оподаткування для малих і середніх підприємств, що дозволяє знизити адміністративний тиск на бізнес і створити мотивацію для переходу в легальну сферу. Наприклад, розширення застосування єдиного податку або введення

спрощених умов для підприємців, що працюють у малому бізнесі, дозволить заохотити їх до реєстрації та сплати податків [41].

Спрощення процедур реєстрації підприємств, отримання ліцензій та дозволів є важливим кроком для легалізації бізнесу. Якщо процеси реєстрації і ведення бізнесу будуть простими, зручними та без зайвих витрат часу та грошей, це сприятиме зменшенню стимулів для ведення тіньового бізнесу.

Необхідно створити механізми, які б дозволяли малим та середнім підприємствам отримувати фінансову та консультаційну підтримку. Це може включати доступ до дешевих кредитів, консалтингових послуг з оптимізації бізнес-процесів та допомогу в оформленні податкових документів.

Одним із ключових чинників, що сприяє розвитку тіньової економіки, є високі бар'єри для входу в легальний бізнес. Це можуть бути як економічні, так і соціально-психологічні фактори, пов'язані з недовірою до державних інститутів. Тому важливо створити умови для легалізації бізнесу, зменшивши такі бар'єри та запропонувавши інструменти, які зроблять легальну діяльність більш привабливою для підприємців [2].

Потрібно забезпечити належну інформаційну підтримку для всіх суб'єктів господарювання, яка б допомогла їм розібратися в усіх аспектах оподаткування, надавала доступ до консультацій з правових питань та висвітлювала переваги ведення офіційного бізнесу.

Впровадження програм, спрямованих на добровільну легалізацію активів, що перебувають поза офіційною економікою, може допомогти зменшити рівень тіньового сектору. Такі програми, надаючи можливість знизити штрафи та інші санкції, можуть стимулювати бізнесменів до легалізації своїх доходів.

Один з найважливіших аспектів у боротьбі з тіньовою економікою - це підвищення довіри до податкової системи та державних інститутів. У багатьох випадках підприємці і громадяни не хочуть сплачувати податки через низький рівень довіри до держави, корупцію та неефективність державних інституцій. Тому необхідно працювати над підвищенням прозорості та доброчесності податкових органів.

Важливо розвивати антикорупційні ініціативи та забезпечувати належний рівень контролю за діяльністю податкових службовців. Створення ефективних механізмів внутрішнього контролю та звітності дозволить зменшити корупційні ризики та зміцнити довіру до податкової системи.

Важливо також працювати над покращенням податкової культури серед громадян і підприємців. Це може бути досягнуто через освітні кампанії, підвищення обізнаності про важливість сплати податків для розвитку держави, а також через мотивування платників податків до відповідального ставлення до своїх зобов'язань.

Таким чином, зменшення тіньової економіки є критичним напрямком для зміцнення податкової безпеки держави. Спрощення ведення бізнесу, посилення контролю за податковими зобов'язаннями та створення сприятливих умов для легалізації бізнесу дозволяє значно зменшити рівень тіньового сектору, підвищити податкові надходження та забезпечити сталий економічний розвиток країни.

3. Вдосконалення податкової політики та зниження податкового навантаження на малий бізнес. Необхідно забезпечити податкову політику, яка стимулюватиме розвиток малого та середнього бізнесу, зокрема шляхом запровадження спрощених систем оподаткування, зниження податкового навантаження для підприємців, що працюють у найбільш уразливих секторах економіки. Це зменшить податковий тиск на бізнес-середовище та сприятиме зростанню економічної активності [55].

Вдосконалення податкової політики та зниження податкового навантаження на малий бізнес є одним із важливих кроків у розвитку економіки країни та зміцненні її податкової безпеки. Малий та середній бізнес (МСБ) часто виступає основою економіки, забезпечуючи значну частину робочих місць і виробництва, особливо в умовах економічної нестабільності та кризи. Тому створення сприятливих умов для їх розвитку та зниження податкового тиску на цей сектор є необхідними для підтримки економічного росту та формування стійкої податкової бази [50].

Одним із ключових механізмів стимулювання розвитку малого бізнесу є запровадження спрощених систем оподаткування, які зменшують адміністративний тиск на підприємців і дозволяють їм зосередитися на веденні бізнесу, а не на складних податкових процедурах. Спрощена система має на меті знизити податкову та звітність для малих підприємств, зменшивши витрати на ведення бухгалтерії та виконання податкових зобов'язань. Це також дозволяє підприємцям значно зекономити час та ресурси.

Системи, які можуть бути впроваджені, включають [7]:

- Єдиний податок - це проста схема оподаткування, що дозволяє малим підприємствам сплачувати один податок замість кількох (прибутковий, ПДВ тощо). Це дозволяє зменшити витрати на адміністрування податків та знижує загальний податковий тиск.

- Спеціальні режими оподаткування для стартапів і інноваційних підприємств - це система, яка дозволяє молодим компаніям або стартапам платити знижені податки або користуватися пільгами для сприяння інноваціям та розвитку нових технологій.

- Зниження податкових ставок для малих підприємств - зниження ставок податків для малого бізнесу або встановлення обмежених сум сплати податків дозволяє значно знизити фіскальний тиск на підприємців і дає їм більше можливостей для розвитку [25].

Малий бізнес часто стикається з великим податковим тиском, особливо в таких вразливих секторах економіки, як сільське господарство, послуги та торгівля. Зниження податкового навантаження на підприємства, які працюють у цих секторах, може допомогти підтримати їх діяльність і стимулювати зростання виробництва та споживчого попиту.

Важливо здійснити наступні заходи [10]:

- Пільгові ставки для секторів, що потребують підтримки - зниження податкових ставок для бізнесів, що працюють у сільському господарстві, легкій промисловості, охороні здоров'я або освіті, може стимулювати їх розвиток і зробити їх більш конкурентоспроможними. Наприклад, у сільському господарстві

введення пільгових ставок або субсидій на техніку та матеріали для виробництва може дозволити малим аграріям зменшити фінансове навантаження та збільшити виробництво.

- Податкові канікули для підприємств, що тільки починають свою діяльність
- введення податкових канікул для малих підприємств на перші роки їх роботи дозволить підприємцям знизити початкові витрати та зосередитися на розвитку та зростанні бізнесу. Це дасть їм час для адаптації до ринку, розширення клієнтської бази і укріплення фінансової стабільності.

- Зниження податків для бізнесів в сільських або депресивних регіонах - для розвитку економіки регіонів, що страждають від економічної депресії, можна ввести спеціальні податкові пільги для малого бізнесу в таких районах. Це стимулюватиме створення нових робочих місць та залучення інвестицій у такі регіони.

Однією з основних проблем малого бізнесу є високі адміністративні бар'єри, які супроводжують податкову звітність. Часто складність заповнення податкових декларацій та сплати податків є перепорою для легалізації та розширення бізнесу, особливо для підприємців, які не мають досвіду в бухгалтерії та фінансах. Тому важливо зробити податкові процедури максимально простими та зрозумілими [44].

Впровадження електронних систем для подачі податкових декларацій та сплати податків дозволить значно знизити адміністративний тиск і скоротити кількість помилок, яких допускаються підприємці при заповненні документів.

Спрощення форм та процедур подачі декларацій зробить їх зрозумілішими та доступнішими для підприємців, що не мають фінансової освіти. Це може включати автоматичні калькулятори для розрахунку податків, інтеграцію з бухгалтерськими програмами та створення онлайн-платформ для реєстрації та подачі податкових звітів.

Для підприємців, які працюють у рамках спрощених систем, можна обмежити кількість податкових перевірок або ж збільшити поріг для проведення

таких перевірок. Це дозволить зменшити стрес для бізнесу і знизить вартість ведення бізнесу.

Зниження податкового навантаження на малий бізнес не лише допомагає підприємцям зберігати свої доходи, але й стимулює їх інвестувати у розвиток та розширення діяльності. Підтримка підприємців через зниження податкових ставок та запровадження пільгових умов дозволяє створювати нові робочі місця, покращувати соціальну ситуацію та забезпечувати більш рівномірний розвиток економіки.

Важливо створити податкові пільги для малих підприємств, які вкладають кошти в розширення виробництва, оновлення технологій або у впровадження інноваційних рішень. Це може включати податкові знижки на капітальні витрати, пільгові умови для інвесторів або знижки на податок на прибуток для підприємств, що займаються науково-дослідницькими або інноваційними проектами.

Зниження податкового навантаження та вдосконалення податкової політики для малого бізнесу є важливим кроком для створення сприятливих умов для розвитку цього сектору економіки. Спрощення податкових систем, зниження податкових ставок та впровадження спеціальних пільг для бізнесу допоможе стимулювати економічне зростання, зменшити рівень тіньової економіки та сприяти створенню нових робочих місць. Такі заходи не лише підтримають малий бізнес, але й забезпечать стабільніші податкові надходження в державний бюджет, що, в свою чергу, позитивно вплине на податкову безпеку країни.

4. Поліпшення системи збору неподаткових надходжень. Для забезпечення стабільності бюджету важливо диверсифікувати джерела доходу, зменшуючи надмірну залежність від податкових надходжень. Це може включати оптимізацію системи збору неподаткових надходжень, зокрема через збільшення ефективності державних підприємств та впровадження нових механізмів для залучення інвестицій [14].

Поліпшення системи збору неподаткових надходжень є важливим етапом у забезпеченні фінансової стабільності державного бюджету та зменшенні

залежності від податкових надходжень. Система неподаткових надходжень включає доходи, які не пов'язані з податками, але які є важливим джерелом фінансування державних витрат. Це може бути доходи від державних підприємств, збори та платежі за державні послуги, дивіденди від державних активів, доходи від приватизації, штрафи та інші фінансові надходження. Диверсифікація цих джерел допомагає зменшити ризики, пов'язані з нестабільністю податкових надходжень, зокрема у випадку економічних криз, змін у законодавстві чи зовнішніх шоків.

Для забезпечення ефективності збору неподаткових надходжень необхідно застосовувати комплексний підхід, що охоплює як вдосконалення процесу збору, так і створення нових джерел доходів для держави. Це передбачає кілька основних напрямків.

Державні підприємства є важливими джерелами неподаткових надходжень через доходи від своєї діяльності (прибуток, дивіденди, оренда державної власності тощо). Однак, багато державних підприємств в Україні функціонують неефективно, що призводить до зниження їхніх доходів. Для збільшення неподаткових надходжень необхідно провести реформу державних підприємств, спрямовану на підвищення їх ефективності, прозорості та конкурентоспроможності [52].

Забезпечення їх сучасного управління, розробка нових бізнес-моделей та оптимізація витрат можуть суттєво збільшити фінансові надходження від цих підприємств. Це також включає приватизацію або часткову приватизацію збиткових або малоефективних підприємств з тим, щоб зменшити навантаження на державний бюджет і сприяти розвитку ринку.

Проведення регулярних аудитів діяльності державних підприємств, підвищення рівня прозорості у використанні державних коштів, боротьба з корупцією допоможуть зменшити витрати фінансів і збільшити реальний обсяг доходів від таких підприємств.

Інвестиції є важливим джерелом неподаткових надходжень, і їх залучення має стати одним з основних напрямків поліпшення фінансування бюджету.

Підвищення інвестиційної привабливості України дозволить залучати нові фінансові ресурси, які можна використовувати для розвитку інфраструктури, промисловості та інших секторів економіки.

Потрібно створювати сприятливі умови для інвесторів шляхом зниження бюрократичних бар'єрів, полегшення доступу до фінансування та зниження рівня корупції. Вдосконалення законодавства, захист прав інвесторів, а також надання податкових пільг для певних інвестиційних проектів може сприяти значному збільшенню потоків інвестицій.

Використання державних облігацій як способу залучення фінансування може забезпечити додаткові доходи у вигляді відсотків від інвесторів. Крім того, необхідно розвивати ринок фінансових інструментів, що дозволить уряду залучати капітал для великих інфраструктурних проектів [1].

Ще одним напрямком є оптимізація зборів та платежів за різноманітні державні послуги, які можуть приносити значні доходи до бюджету. Це може включати:

Підвищення ефективності збору платежів за ліцензії та дозволи на ведення підприємницької діяльності. Важливо не лише збільшити кількість таких зборів, а й забезпечити прозорість процесів їх видачі та виконання, що допоможе зменшити корупційні ризики.

Збільшення ефективності збору державних мит за реєстрацію прав на власність, транспортні засоби, землю та інші ресурси. Оптимізація цих процесів дозволить зменшити витрати на адміністрування та зростити доходи бюджету.

Приватизація державного майна є важливим джерелом неподаткових надходжень. Це може бути продаж державних активів, земель або нерухомості. Для цього необхідно створити прозорі та ефективні механізми, які дозволять не тільки отримати доходи від продажу, а й зберегти належний рівень конкуренції та сприяти розвитку приватного сектора.

Запровадження прозорих аукціонів для продажу державного майна або використання його в оренду дозволить отримати максимальну вигоду від таких

активів. Крім того, часткова приватизація стратегічних об'єктів може збільшити доходи без втрати контролю над ними.

Додатковими джерелами неподаткових надходжень можуть бути штрафи, пені та санкції за порушення законодавства, такі як порушення екологічних норм, трудових прав, або антимонопольного законодавства. Важливо, щоб система накладання штрафів була ефективною, справедливою та збалансованою, без надмірного тиску на бізнес, але з чітким дотриманням законодавства.

Поліпшення системи збору неподаткових надходжень є необхідним кроком для диверсифікації джерел доходів держави, зменшення залежності від податкових надходжень і підвищення фінансової стабільності. Впровадження заходів, спрямованих на оптимізацію роботи державних підприємств, залучення інвестицій, поліпшення зборів за державні послуги, приватизацію активів та ефективне застосування штрафів і санкцій, може значно збільшити надходження до бюджету та сприяти зменшенню економічних ризиків у довгостроковій перспективі.

Загалом, ці напрямки можуть допомогти підвищити стійкість податкової системи України, сприяти економічному розвитку та забезпечити надійний фінансовий фундамент для виконання державних зобов'язань. Комплексний підхід до удосконалення податкової системи стане основою для підвищення податкової безпеки в Україні в довгостроковій перспективі.

Висновки до 2-го розділу

Оцінка податкової безпеки держави є важливою для забезпечення стабільності та фінансової стійкості країни, сприяє зниженню ризиків ухилення від податків, а також створює основу для соціально-економічного розвитку. Цей процес допомагає ідентифікувати основні загрози, такі як нестабільність податкових надходжень і недосконалість податкової системи.

Існуючі методики оцінки податкової безпеки, зокрема аналіз податкового навантаження та співвідношення податкового боргу до ВВП, мають свої обмеження. Вони не завжди враховують ефективність податкового адміністрування та рівень дотримання законодавства платниками, що може призводити до неповної оцінки рівня податкової безпеки.

Комплексний підхід до оцінки податкової безпеки, який охоплює не лише фінансові, але й соціально-економічні показники, є найбільш ефективним. Однак, цей підхід потребує значних ресурсів для реалізації, що може обмежити його практичну застосовність, особливо в умовах обмеженого бюджету.

Залежність бюджету України від податкових надходжень значно знизилася в період 2022-2023 років, що свідчить про вплив економічних труднощів на податкову систему та посилення ролі неподаткових доходів у фінансуванні державних витрат. Частка податкових надходжень у бюджеті впала з 85% у 2021 році до 45% у 2023 році, тоді як неподаткові надходження досягли свого піку, вказуючи на критичну залежність бюджету від альтернативних джерел.

Часткове відновлення частки податкових надходжень у 2024 році свідчить про ознаки стабілізації, хоча рівень 55% все ще поступається показникам попередніх років (2020–2021). Це відображає спроби стабілізувати бюджетні доходи за рахунок податків, але висока частка неподаткових джерел (30%) продовжує вказувати на підвищену фінансову нестабільність.

Зниження частки податкових надходжень у ВВП вказує на зростання фінансових ризиків для податкової безпеки України, що підкреслює потребу в реформуванні податкової системи та підвищенні ефективності адміністрування. Така тенденція є ознакою того, що бюджет продовжує покладатися на нестабільні неподаткові надходження, що може потребувати заходів для стабілізації та зміцнення основних джерел бюджетного фінансування.

Необхідність автоматизації та вдосконалення податкового адміністрування. Важливо запроваджувати автоматизовані системи збору та обробки податкових даних для підвищення ефективності й прозорості податкової системи. Це включає електронне декларування, системи моніторингу й контролю надходжень, а також

платформи обміну інформацією між державними органами, що дозволить значно знизити ризики корупції та забезпечить стабільність податкових надходжень.

Зменшення тіньової економіки через посилення контролю. Для скорочення обсягу тіньової економіки необхідно посилити контроль за дотриманням податкового законодавства та забезпечити тіснішу співпрацю між державними органами й бізнесом. Це також включає спрощення податкових процедур, що стимулюватиме підприємства до легалізації своєї діяльності, знижуючи бар'єри для виходу з тіні.

Підтримка малого бізнесу через вдосконалення податкової політики. Впровадження спрощених систем оподаткування та зниження податкового навантаження для малого бізнесу сприятиме його розвитку й економічній активності. Це передбачає єдиний податок, пільгові ставки для окремих секторів та регіонів, а також податкові канікули для нових підприємств, що допоможе знизити фіскальний тиск і підтримати підприємництво в економічно уразливих секторах.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення рівня податкової безпеки держави. Результати дослідження дозволили сформулювати такі основні висновки:

1. Податкова безпека є складним і багатогранним поняттям. Основні підходи до розуміння податкової безпеки включають акцент на стабільності податкової системи, її здатності адаптуватися до змін економічного середовища та важливості контролю за податковими надходженнями. Податкову безпеку можна характеризувати через її роль у забезпеченні стабільності національних фінансів, захисті інтересів платників податків, здатності протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

На нашу думку, податкова безпека - це стан податкової системи, який сприяє стійкому розвитку економіки шляхом зменшення податкового тиску на бізнес і захисту інтересів платників податків.

Виявлено кілька рівнів податкової безпеки. На макрорівні податкова безпека забезпечує стабільність національних фінансів, здатність до адаптації в умовах змін зовнішнього та внутрішнього середовища, а також захищає від економічних шоків. На мікрорівні податкова безпека включає ефективне адміністрування податків, запобігання ухиленню від оподаткування та забезпечення прозорості податкової системи. У поєднанні ці рівні створюють стійку основу для підтримки економічної стабільності та розвитку національної економіки.

2. Податковий ризик - це ймовірність виникнення негативних наслідків для платників податків та держави в результаті змін у податковому середовищі, несвоєчасної сплати податків, невідповідності податковим вимогам або інших факторів, що можуть призвести до фінансових збитків. У контексті забезпечення податкової безпеки держави податковий ризик розглядається як одна з основних

загроз, яка потребує активного управління для збереження стабільності податкової системи та уникнення дестабілізації фінансової безпеки.

Аналіз літературних джерел засвідчив різноманітність підходів до групування ризиків та загроз податковій безпеці: внутрішні (виникають як в межах національної економіки) і зовнішні загрози; керовані (спричинені внутрішніми факторами, які можна змінити (наприклад, поліпшення податкової культури або ефективності обліку)) та некеровані (зовнішні економічні або політичні умови, які важко контролювати); загрози для держави (можуть порушити стабільність фінансової системи країни та зменшити податкові надходження (ухилення від сплати податків, недовіру до органів влади, неефективне використання податків, а також зростання витрат на адміністрування податків)) та загрози для платників податків (можуть привести до фінансових труднощів для підприємств та індивідуальних платників податків (посилення податкового тиску, високі штрафи за порушення, складність виконання податкових зобов'язань, та зростання тіньової економіки).

3. Виокремлено основні елементи податкової безпеки держави, які взаємопов'язані та взаємодіють для забезпечення стабільних надходжень до бюджету та ефективного функціонування економіки. Зокрема:

- система оподаткування – ключова складова податкової безпеки, оскільки вона визначає принципи, механізми та процедури, за якими відбувається мобілізація фінансових ресурсів до бюджету. Стабільність, прозорість і справедливість цієї системи важливі для забезпечення довіри платників податків і мінімізації ризиків ухилення від податків.

- платники податків – фізичні та юридичні особи, які є основними суб'єктами податкових відносин. Їхня фінансова дисципліна і ставлення до податкових зобов'язань визначають стабільність надходжень до бюджету. Рівень податкової дисципліни безпосередньо впливає на податкову безпеку, зменшуючи втрати бюджету через ухилення від податків або недоплату.

- податкові конфлікти – виникають через розбіжності між державними органами та платниками податків, зокрема через неоднозначне тлумачення норм

податкового законодавства, зміни у правилах або помилки при адмініструванні податків. Такі конфлікти можуть підривати стабільність податкової системи і негативно впливати на довіру до податкових органів. Наявність ефективних механізмів вирішення податкових конфліктів є важливим елементом податкової безпеки.

Ці елементи взаємодіють для забезпечення ефективної та стабільної податкової системи, що сприяє економічному зростанню, знижує рівень тіньової економіки і створює сприятливі умови для розвитку підприємництва та інвестицій.

4. Аналіз існуючих підходів до оцінки податкової безпеки дозволив встановити, що більшість методик зосереджуються на кількісних фінансових показниках, таких як податкове навантаження або співвідношення податкового боргу до ВВП. Проте ці підходи мають ряд недоліків:

- Ігнорування ефективності податкового адміністрування. Більшість методик не враховують вплив якості адміністрування на податкові надходження, зокрема рівень автоматизації процесів, боротьбу з ухиленням від сплати податків та ефективність роботи податкових органів.

- Недостатня увага до стабільності податкового законодавства. Існуючі методики не враховують вплив частих змін у податковому законодавстві на інвестиційну привабливість країни та добровільне виконання податкових зобов'язань.

- Відсутність врахування соціально-економічних факторів. Показники, такі як рівень корупції, обсяги тіньової економіки та суспільна довіра до державних інституцій, часто залишаються поза увагою, хоча вони суттєво впливають на податкову дисципліну.

- Ігнорування макроекономічних умов. Існуючі підходи не враховують вплив економічних криз, інфляційних процесів та зовнішніх економічних шоків, які змінюють спроможність держави підтримувати фінансову стабільність.

- Недооцінка викликів цифровізації. Традиційні методики не включають оцінки впливу цифрової економіки, таких як транснаціональні потоки капіталу та електронна комерція, на податкові надходження та їх адміністрування.

Можна виокремити кілька ключових розбіжностей між позиціями авторів. По-перше, підходи варіюються за глибиною аналізу: від вивчення суто фіскальних аспектів (податкове навантаження, борг) до інтеграції соціальних чинників. По-друге, існують різні акценти на часовій перспективі - оперативний моніторинг проти стратегічного планування. Попри ці розбіжності, усі підходи погоджуються в необхідності вдосконалення податкового адміністрування та адаптації методик до змінних економічних умов. Дискусія між дослідниками демонструє багатогранність проблеми податкової безпеки та підходів до її оцінки. Комплексний підхід, що поєднує сильні сторони кожного методу, є перспективним напрямом для подальшого розвитку цієї сфери.

5. Для аналізу та оцінки податкової безпеки України було використано комбіновану методику, що базується на підходах Крисоватого та А.І. та Островської Н.С. і включає такі індикатори: питома вага податкових та неподаткових надходжень до бюджету; динаміка зміни податкових та неподаткових надходжень до бюджету; частка податкових надходжень у ВВП; частка неподаткових надходжень у ВВП; частка податкових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету; частка неподаткових надходжень у загальному обсязі бюджетних надходжень до бюджету; коефіцієнт податкового навантаження; приріст податкових надходжень.

Аналіз стану податкової безпеки України у 2019–2023 рр. засвідчив значну нестабільність бюджетних доходів, яка є тривожним сигналом для податкової безпеки країни. Зокрема, з 2022 року спостерігається різке зростання частки неподаткових надходжень у ВВП, що свідчить про підвищену залежність бюджету від нестабільних джерел доходів, таких як міжнародна допомога та доходи від разових операцій. Це зростання є реакцією на складну економічну ситуацію, спричинену війною та іншими зовнішніми факторами. Водночас,

зниження ролі податкових надходжень, яке спостерігається з 2022 року, вказує на кризовий стан податкової системи та її слабку здатність адаптуватися до змін.

Аналіз також демонструє значне зростання коефіцієнта податкового навантаження в 2023 році, що вказує на значний фінансовий тиск на економіку в умовах війни та необхідності фінансування оборонних та соціальних потреб. Хоча це допомогло збалансувати бюджет у кризовий період, високий рівень податкового навантаження може призвести до зниження інвестиційної активності та негативно впливати на економічне зростання.

6. Для посилення податкової безпеки в Україні необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію податкової системи, підвищення її ефективності та зменшення ризиків, пов'язаних з економічною нестабільністю. Основні напрями забезпечення податкової безпеки України передбачають:

- реформу податкового адміністрування. Потрібно удосконалювати податкове адміністрування з метою підвищення його ефективності та прозорості. Це включає в себе автоматизацію процесів збору податків, впровадження сучасних електронних систем для обміну інформацією, розвиток інструментів для моніторингу та аналізу податкових надходжень. Крім того, необхідно підвищити рівень кваліфікації податкових службовців та забезпечити належну підтримку платників податків для мінімізації випадків корупції та зловживань.

- зменшення тіньової економіки. Важливо здійснювати заходи для скорочення тіньового сектору економіки, що знижує обсяг податкових надходжень та підвищує ризики фінансової нестабільності. Для цього необхідно посилити контроль за дотриманням податкового законодавства, покращити взаємодію між державними органами та бізнесом, а також вживати заходів для зниження бар'єрів для легалізації підприємств.

- вдосконалення податкової політики та зниження податкового навантаження на малий бізнес. Необхідно забезпечити податкову політику, яка стимулюватиме розвиток малого та середнього бізнесу, зокрема шляхом запровадження спрощених систем оподаткування, зниження податкового навантаження для підприємців, що працюють у найбільш уразливих секторах економіки. Це

зменшить податковий тиск на бізнес-середовище та сприятиме зростанню економічної активності.

- поліпшення системи збору неподаткових надходжень. Для забезпечення стабільності бюджету важливо диверсифікувати джерела доходу, зменшуючи надмірну залежність від податкових надходжень. Це може включати оптимізацію системи збору неподаткових надходжень, зокрема через збільшення ефективності державних підприємств та впровадження нових механізмів для залучення інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіншина О.В., Третьякова Л.І. Етапи, способи та інструменти податкового планування на підприємстві. Вісник Львівського політехнічного університету. 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua>
2. Андрющенко І.Є., Шаповал С.С. Податковий контроль в системі протидії ухиленню від оподаткування. Ефективна економіка. 2017. №7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5691>
3. Булгакова С., Микитюк І. Управління бюджетними ризиками. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2010. № 2. С. 78-88.
4. Бюджетно-податкова безпека: навчальний посібник / за ред. Г.В. Миськів. Львів:, 2021. 276 с.
5. Василечко Н.В. та Васильців Т.Г. Сутнісні характеристики, ризики та загрози фінансової безпеки держави внаслідок ухилення від сплати податків з використанням офшорних зон. Ефективна економіка, 2019, № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.180
6. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія / О. С. Власюк. – К. : НІСД. 2014. – 432 с.
7. Галабурда А. С. Податкова політика в умовах воєнного стану. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 54. С. 123-130.
8. Гапонюк О. І. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 27. С. 81-87. DOI: <https://doi.org/10.31498/2225-6725.27.2014.36455>.
9. Гетманець О.П. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 218-223. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.37>.
10. Гетманцев Д. До питання по дотримання принципу стабільності податкового законодавства під час встановлення та скасування податкових пільг в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2022. №4. С. 342-350.

11. Голіков С.С. Проблеми забезпечення податкової безпеки України. Економічна наука. 2017. № 15. С. 62-64.
12. Голіков С.С. Сутність податкової безпеки. Економіка та держава. 2015, № 9, с. 129-132. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2015/32.pdf
13. Гончаренко Н.І. Фіскальний інструментарій як ключовий елемент системи регулювання економічного розвитку держави на макрорівні. Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2016. Вип. 5. С. 90-93.
14. Длігач А. Зростання податків: тактична перемога чи стратегічна поразка? URL: <https://www.eprav-da.com.ua/columns/2024/07/9/716401/>
15. Дуліба Є. Фіскальна політика України в контексті реалізації фіскальної функції держави. Evropský politický a právní diskurz. 2018. Sv. 5, Vyd. 3. С. 68-74. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-3/11.pdf>.
16. Жаворонок А.В. Вплив податкової політики на формування дохідності бюджету / А. В. Жаворонок, В. В. Юзишин, О. О. Гордійчук // Кримський економічний вісник: науковий журнал. 2014. № 3(10). С. 168-170.
17. Ільяшенко В.А. Податкова політика в системі регулювання соціально-економічного розвитку держави. Економіка та держава. 2013. № 8. С. 22-24. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2013/7.pdf.
18. Іщенко В.В. Податкова складова фінансової безпеки держави. Наукові праці НДФІ. 2011. Вип. 4. С. 149-156.
19. Калантай А. М. Роль и місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 144-155.
20. Калетнік Г.М. Фінансова безпека України: податкові аспекти. К.: Академія фінансів, 2019. 225 с.
21. Капустинська К. Половина української економіки ховається в тіні: названі найпроблемніші галузі. URL: <https://obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya-analytics-and-forecasts/polovina-ukrainskoi-ekonomiki-hovaetsya-v-tini-nazvano-najproblemnishi-galuzi.htm>

22. Кириленко І.Г. Теоретичні та практичні аспекти податкової безпеки України. Львів: Видавництво «Економіка», 2018. 234 с.
23. Кириленко О., Стащук О. Оцінювання макроекономічних чинників формування фінансової безпеки України. Світ фінансів. 2017. Вип. 2(51). С.7-16.
24. Кліменко Д.І. Становлення та функціонування податкової системи України. Актуальні проблеми держави та права. 2020. № 87. С. 72-77.
25. Князькова В. Фіскальна ефективність податкового контролю та напрями його покращення. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 3 (74). С. 116- 123
26. Ковальчук Т.Г. Основи податкової безпеки: Монографія. К.: Національний університет фінансів і права, 2017. 198 с.
27. Корень Н. Бюджетна безпека держави в умовах соціально-економічних трансформацій. URL: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/32/32.pdf>
28. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека: [навчально-методичний посібник] / Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Тернопіль: Вектор, 2010. 277 с.
29. Крамаренко К.М., Бойчук М.П. Теоретичні аспекти національної економічної безпеки. Економіка та суспільство. 2017. Вип. 8. С. 165-168. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/28.pdf
30. Крисоватий А.І. Податки і фіскальна політика: навчальний посібник / А.І. Крисоватий, А.І. Луцик. Тернопіль, 2003. 312 с. URL: <http://surl.li/eypew>.
31. Лекарь С. Правове регулювання економічної безпеки в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 186-191.
32. Мартинюк В. Фінансова безпека: навч. посіб. / Мартинюк Володимир, Зволяк Ян, Баранецька Ольга. Тернопіль: Вектор, 2016. 264 с.
33. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посіб. Львів, 2020. 356 с.
34. Мінфін. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
35. Островська Н.С. Науково-методичні основи формування податкової складової бюджету / Н. С. Островська, О. М. Урікова, А. В. Жаворонок //

Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. 2015. Вип. 29. С. 45-55.

36. П'ятницька Г.Т., Федулова І.В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризики забезпечення. Ефективна економіка. 2020. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.14>.

37. Петленко Ю.В. Теоретичні та методологічні аспекти фінансової політики держави / Ю. В. Петленко, К. І. Милованова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2017. Вип. 1. С. 28-35. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/03/190-28-35.pdf>.

38. Петричко М.М. оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. Економічний простір. 2015. № 97. с. 140-148.

39. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Мінекономрозвитку від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>

40. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. Економічний форум. 2012. № 3. С. 14-17.

41. Тенденції тіньової економіки. Міністерство економіки України. URL: me.gov.ua/Documents/List?-lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243e-b15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

42. Тимошенко Ю.О. Фінансові ризики в системі економічної безпеки України. Вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Т. 5, № 6. С. 77-80.

43. Тимченко О.М., Осадчий Є.С. Інституційна спроможність упровадження моделі сегментації податкових боржників в Україні. Ефективна економіка. 2020. No 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8086>

44. Тулуш Л.Д., Леонтович С.П., Радченко О.Д. Державне регулювання фінансової безпеки в умовах воєнного стану. С. 331-338 URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-41>.

45. Федосов В.М. Податкова політика в системі економічної безпеки держави. К.: Центр економічних досліджень, 2015. 240 с.

46. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави. Стратегічне управління національним економічним розвитком : колективна монографія / за заг ред. О.В. Кендюхова. В 2 т. Донецьк, 2013. Т.2. С. 13-23.

47. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави: [кол. монографія] / за заг ред. О.В. Кендюхова // Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія: в 2 т. Донецьк: ДВНЗ «ДонНТ», 2013. Т.2. 392 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2901/1/podatkovabez.pdf>

48. Частка тіньової економіки у 2021 році зросла до 32% від ВВП. URL: <https://skilky-skilky.info/chastka-tinvoi-ekonomiky-u-2021-rotsi-zrosla-do-32-vid-vvp/>

49. Червяков І.М., Медесь М.М. Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави. Вісник Кримінологічної Асоціації України. 2004. № 1 (4). С. 125-130.

50. Черкашин В. Основні проблеми малого бізнесу під час війни пов'язані з регулюванням. Як держава може їх вирішити? URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/06/23/701476/>

51. Чубенко А. Г. Національна податкова безпека та перспективи використання досвіду Податкової служби (IRS) Сполучених Штатів Америки для боротьби з тіньовою економікою в Україні. Публічне право. 2017. № 1. С. 18-25.

52. Швабій К. Нові реалії податкової політики України. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/10/20/692850/>

53. Шуляренко С.М. Загрози податковій безпеці платників податків в сучасних умовах господарювання. Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління», 2023. Вип. 53. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/94/90>

54. Якушко І.В. Фіскальна політика: сутність та особливості впливу на розвиток національної економіки. Проблеми сучасних трансформацій. Серія:

економіка та управління. 2022. No 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-04>

55. Ярема Б.П., Ролько А.В. Сучасна податкова система України: проблеми та перспективи розвитку. Гроші, фінанси і кредит. 2018. № 34. С.171-175.

56. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

57. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. Journal of Security and Sustainability Issues. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 843-852.